

Justitiële verkenningen

**documentatieblad
van het
ministerie van justitie**

nummer 1, 1976

uitgave van het wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum

wodc

Inhoud

Totale inrichtingen en hun effecten

een inleidend artikel / blz. 2

Literatuuroverzicht

Algemeen / blz. 33

Strafrecht en strafrechtspiegeling / blz. 35

Criminologie / blz. 39

Gevangeniswezen / blz. 41

Reclassering / blz. 43

Psychiatrische zorg / blz. 43

Kinderbescherming / blz. 44

Politie / blz. 45

Drugs / blz. 45

Boekwerken / blz. 46

Redactie

drs. G. A. van Bergeijk

drs. M. W. Bol

mr. Mr. Duintjer-Kleijn

Wetenschappelijk onderzoek- en

documentatiecentrum,

Plein 2b, 's-Gravenhage

Voor inlichtingen en adreswijzigingen

Telefoon 61 43 11, toestel 434

Druk

Staatsdrukkerij 's-Gravenhage

*Opname in dit Documentatieblad
betekent niet, dat de inhoud van het
artikel het standpunt van de Minister
van Justitie weergeeft.*

*Het Wetenschappelijk onderzoek-
en documentatiecentrum wil slechts
uw aandacht vestigen op hetgeen
in de vakliteratuur leeft.*

Justitiële verkenningen

**documentatieblad
uitgegeven door het
wetenschappelijk onderzoek- en
documentatiecentrum
van het ministerie van justitie**

uitgave van het wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum

twintigste jaargang

Van de redactie

Heel wat mensen houden noodgedwongen verblijf in gevangenissen, ziekenhuizen, bejaardenoorden en dergelijke. Kenmerkend voor dit soort inrichtingen is, dat wonen, slapen, werken en recreëren onder één dak en in tegenwoordigheid van vaak niet zelf gekozen lotgenoten plaatsvindt. Dit soort tehuizen heeft niet altijd een positief effect op mensen die er een plaats in hebben gevonden. Aan dit probleem, het negatieve effect van het verblijf in totale inrichtingen, is dit themanummer van Justitiële verkenningen gewijd. Na de inleiding volgen een aantal artikelen die in verkorte vorm zijn opgenomen.

Michael K. Popkin, Verner Stillner,
Lawrence Osborn e.a.
Nieuwe gedragsvormen onder extreme
omstandigheden

Joel E. Dimsdale
Overlevingsgedrag in Nazi-concentratiekampen /

Stanley Cohen en Laurie Taylor
De tijdsbeleving van langgestraften

Paul G. Ronco
Aandacht voor menselijke factoren
bij de zorg voor de in ziekenhuizen
opgenomen patiënten

N. H. J. de Jong
Het criminaliteit-bevorderende effect
van plaatsing in een kindertehuis /

Warren B. Miller
Aanpassing van jonge mannen aan
de gevangenis

Totale inrichtingen en hun effecten

door mr. G. de Jonge *

Inleiding

Velen onder ons zijn, worden of zullen worden geconfronteerd met een korter of langer verblijf in een inrichting. En ook al komt men er zelf niet eens een keer in terecht, dan kent iedereen toch wel iemand anders die ervaring met het inrichtingsleven heeft. Onder inrichtingen (hieronder nog nader te beschrijven als totale inrichtingen) worden hier onder meer begrepen: ziekenhuizen, psychiatrische en zwakzinnigeninrichtingen, verpleegtehuizen, bejaardenoorden, kinderbeschermingsinrichtingen en penitentiaire inrichtingen. Als men het statistisch zakboek van het C.B.S. er op naslaat krijgt men een idee van het aantal mensen dat die inrichtingen kunnen herbergen. De ziekenhuizen beschikten in 1973 over ruim 75.000 bedden, namen in dat jaar bijna 1,4 miljoen mensen op en ontsloegen er in die periode 1.350.949.

De zieken verbleven in 1973 gemiddeld 16,7 dagen in de hospitalen. De psychiatrische inrichtingen telden in dat zelfde

jaar ruim 27.000 bedden, de zwakzinnigeninrichtingen zo'n 24.000 en de verpleegtehuizen bijna 37.500. De bejaardenoorden hadden in 1972 een bedden-capaciteit van meer dan 134.000. In 1973 boden kinderbeschermingsinrichtingen opvang aan 4324 kinderen van uit de ouderlijke macht ontzette of daarvan ontheven ouders; zij herbergden bovendien nog 4638 kinderen die daar ter observatie of wegens opvoedingsmoeilijkheden heen-gezonden werden. Onze penitentiaire inrichtingen (huizen van bewaring, gevangnissen en rijkswerkinrichtingen) bevatten in 1972 per dag gemiddeld 2.785 gedetineerden. In de loop van dat jaar zijn 23.180 personen in die inrichtingen aanwezig geweest. Men verbleef er in 1972 gemiddeld 44 dagen. De rijksinrichtingen voor justitiële kinderbescherming telden in 1973 per dag gemiddeld 246 personen. De cijfers over de genoemde inrichtingen tonen ons dat er dagelijks meer dan een kwart miljoen mensen in vertoeven. Met andere woorden: elke dag wordt er een aantal mensen, minstens gelijk aan de bevolking van de gemeente Utrecht in tehuizen of inrichtingen verzorgd en/of bewaakt.

* De schrijver is als literatuuronderzoeker werkzaam op het WODC.

Telt men daarbij degenen die beroeps- halve met die inrichtingen te maken hebben dan is het duidelijk dat het inrichtingsleven in zijn vele vormen een niet te verwaarlozen plaats in onze samenleving inneemt. De hierboven genoemde inrichtingen zijn alle met een positief, een welzijnsdoel in het leven geroepen: het helpen van de medemens, het beschermen van de samenleving of een combinatie daarvan. De ziekenhuizen willen bijdragen tot de genezing van de patiënten, de psychiatrische inrichtingen hebben hetzelfde doel, bejaardenoorden willen ouden van dagen een onbezorgde levensavond bezorgen, gevangenis- sen moeten de maatschappij tegen euvel- daden beschermen en gedetineerden tot waardevolle burgers omvormen, enzo- voort. Niet altijd worden deze doel- stellingen bereikt en soms is het onbe- doelde resultaat regelrecht een stuk on-welzijn voor hen die de inrichtingen bevolken. Dat on-welzijn kan zich in hun gedrag, geestelijk en lichamelijk functioneren manifesteren. Voor zover deze blijken van on-welzijn met enige zekerheid aan het verblijf in de inrich- ting zijn toe te schrijven noemen wij ze institutionaliserings-effecten. Deze effecten hebben in de literatuur nooit erg veel aandacht gekregen² en zij vormen geen object van systematisch onderzoek. Dat kan, wat sommige inrichtingen betreft, wellicht verholpen worden door aan subsidiëring of financiering de voorwaarde van evaluatie te koppelen. Als de direct betrokkenen, de mensen in de inrich- tingen, de geïnstitutionaliseerden, niet klagen, gebeurt er niet veel. Zelfs was het niet lang geleden zo dat het horen van de mening van geïnstitutionaliseerden helemaal niet op prijs gesteld werd: het in 1958 verschenen boek van dr. R. Rijkse¹⁹, getiteld 'Meningen van gedetineerden' (waarin niet anders dan letterlijke uitspraken van gedetineerden

staan) werd zelfs uit de handel genomen. Weliswaar zijn er tekenen dat ook de mensen in de inrichtingen betrokken zijn bij een emancipatieproces (getuige de Gekkenkrant, de Bajeskrant, protesten tegen toestanden in tehuizen van binnen- uit), toch blijven het voorlopig nog de zwakste groepen in onze samenleving en zullen ze niet zonder extra aandacht en inspanning kunnen van degenen die zich niet in hun situatie bevinden.

In deze inleiding zal aan een aantal institutionaliseringseffecten aandacht worden gegeven. Het gepresenteerde zal op lang niet elke Nederlandse inrichtings- situatie betrekking hebben en vaak louter illustratieve waarde hebben. Toch kunnen de meest op buitenlandse literatuur steunende opmerkingen die hieronder volgen, misschien van enig belang zijn voor hen die op enigerlei wijze met inrichtingen te maken hebben.

De totale inrichting; kenmerken, bestaans- gronden, mogelijkheden

Degene die aan het begrip totale inrichting inhoud heeft gegeven is Goffman⁷. Volgens zijn definitie is een totale inrich- ting een verblijfplaats waar een groot aantal mensen, die zich in een zelfde situatie bevinden, woont en werkt. Dat gebeurt dan op een door anderen formeel geregelde manier, los van de rest van de maatschappij en gedurende een aanmerkelijke tijd. Als essentieel ken- merk van een totale inrichting beschouwt Goffman de omstandigheid dat de grenzen

De meeste totale inrichtingen willen welzijn bevorderen, maar zij bewerken soms het tegendeel

tussen de verschillende levenssferen (het wonen, het werken en het recreëren) zijn verdwenen. Deze schrijver brengt de totale inrichting in vijf, tamelijk grote categorieën onder: 1) inrichtingen, waarin gezorgd wordt voor hulpbehoevende, maar ongevaarlijke personen; hier valt te denken aan blindeninstituten, bejaardenoorden, wees- en armenhuizen; 2) inrichtingen waar gezorgd wordt voor mensen die hulpbehoevend zijn, maar ook gevaar op kunnen leveren; het gaat hier om sanatoria, psychiatrische inrichtingen en leprozencentra; 3) inrichtingen die niet in de eerste plaats gericht zijn op de behartiging van het welzijn van de mensen die erin terecht komen, maar primair de maatschappij willen beschermen tegen de bedreiging die er van hen uitgaat; het betreft hier gevangenis- en krijgsgevangenkampen en concentratiekampen; 4) inrichtingen wier bestaan gericht is op de uitvoering van een specifieke taak, zoals kazernes, schepen, kostscholen, werkkampen, koloniale vestigingen; 5) inrichtingen die als retraite-oord zijn bedoeld, kloosters bijvoorbeeld.

In de totale inrichtingen gebeuren alle dingen onder het gezag van een en dezelfde autoriteit en in de onmiddellijke nabijheid van een groep die in dezelfde situatie verkeert. Alles verloopt in principe volgens een van boven af opgelegd plan, dat gericht is op de vervulling van de doelstellingen van de inrichting.

De inrichtingen, die in een van Goffman's categorieën kunnen vallen zullen niet alle in even sterke mate de eigenschappen vertonen die deze schrijver kenmerkend vindt voor de totale inrichting. De inrichtingen verschillen bijvoorbeeld nogal wat betreft het aantal mensen dat erin verblijft. De striktheid, waarmee leefregels aan de geïnstitutionaliseerden worden opgelegd zal van geval tot geval anders zijn. Het isolement is niet overal

even groot en de gemiddelde tijd die men erin doorbrengt zal per inrichting verschillen. Een zeer belangrijke factor voor het verblijf in een inrichting lijkt het punt of men er vrijwillig of onder dwang in terecht gekomen is en nog belangrijker de vraag of men het verblijf aldaar vrijwillig kan beëindigen. Ook dit laatste zal per inrichting anders zijn. Zo kan men bijvoorbeeld vrijwillig kiezen voor een verblijf in een zuidpool-station; is de winternacht eenmaal ingevallen, dan kan men zijn lotgenoten niet meer vrijwillig verlaten. Voor het verblijf in een neurosecentrum kan men vrijwillig opteren en men kan daar ook weer uit gaan naar eigen verkiezing. De vrijwilligheid, waarmee men voor het inrichtingsbestaan kan kiezen is soms maar zeer betrekkelijk. Niet zelden zet men zijn 'vrijwillige' stap onder de een of andere vorm van maatschappelijke druk en is de institutionalisering alleen op papier een kwestie van vrije wil. Van Ginniken⁶ wijst erop dat men in de psychiatrische inrichtingswereld iedere opname vrijwillig noemt die zonder rechterlijke machtiging plaatsvindt. Dit behoeft volgens hem echter niet te betekenen dat de betrokkene welbewust opname wenst; integendeel, zegt hij: de mogelijkheid is reëel aanwezig dat hij zich tegen opname verzet. De psychiater heeft voldoende dwangmiddelen (zoals dreigen met toepassing van de Krankzinnigenwet) achter de hand om personen in een 'vrijwillige' opname te laten toestemmen. Het toetreden tot een inrichtingsgemeenschap, met name waar het gaat om inrichtingen met een verzorgende en/of beschermende functie, is vaak het eindresultaat van een succesvol verlopen benoemingsproces. Een of meer aan hem toegeschreven kenmerken of eigenschappen (gehandicapt, gek of misdadig zijn) kunnen daardoor zo'n gewicht en belang krijgen, dat opname in een speciaal op die kenmerken of eigenschappen

afgestemde inrichting geboden lijkt. Zo'n uiteindelijke gevolgtrekking wordt meestal eerst door anderen geformuleerd: door de arts, de psychiater, de rechter, de familie en wordt later eventueel door de betrokkene zelf overgenomen. De beslissing tot plaatsing steunt in hoofdzaak op twee argumenten. Het ene is, dat het voor het functioneren van de betrokkene beter is, omdat de inrichting waar hij of zij naar verwezen wordt is afgestemd op zijn of haar specifieke omstandigheden (moeder is met haar handicap veel beter af in een verpleegtehuis). Het andere is, dat de omgeving van de betrokkene door de plaatsing in een inrichting van een last wordt bevrijd (de kinderen kunnen het verzorgen van moeder niet meer aan). Men kan zich soms niet aan de indruk onttrekken dat mensen wat al te gemakkelijk naar inrichtingen verdwijnen, 'omdat die er nu eenmaal voor gebouwd zijn,' zonder dat uitputtend is bekeken of zij niet toch, eventueel met enige bijzondere voorzieningen, in hun 'natuurlijke' omgeving te handhaven zijn. En zeker automatisme in de beslissingenreeks die in institutionalisering uitmondt kan niet altijd worden ontkend. Om dit tegen te gaan is een voortdurende kritische beschouwing van het medische, psychiatrische, juridische of andersoortige benoemingsproces noodzakelijk. Wie zijn immers degenen die gedrag afwijkend noemen en welke belangen hebben zij daarbij; wordt iemand niet ten onrechte slechts naar enkele aspecten van zijn wezen beoordeeld en gecategoriseerd; zijn er geen mogelijkheden om hem in zijn oude milieu te handhaven? Deze vragen krijgen meer gewicht naarmate men zich meer bewust is van de negatieve invloeden die mogelijk van het inrichtingsleven op de geïnstitutionaliseerde uitgaan. Bij de beslissing tot institutionalisering spelen volgens Miller¹⁴ de volgende factoren een rol. Ten eerste het gedrag,

de leeftijd of de gezondheidstoestand van het betrokken individu. Men kan hier denken aan strafbaar gedrag, het krijgen van een hartaanval, het doen van een poging tot zelfmoord of het als kind zonder ouders komen te staan. Een tweede factor is de omstandigheid dat de onmiddellijke omgeving niet in staat is — bijvoorbeeld door het ontbreken van speciale medische faciliteiten — het individu zoveel zorg te geven dat het daar kan blijven. Een derde, bij de tweede aansluitende factor is de begrensdheid van de eerste-hulp mogelijkheden die aan het individu en zijn onmiddellijke omgeving geboden kunnen worden, bijvoorbeeld door maatschappelijk werkers, huisartsen, sociale raadsliden en poliklinieken. Volgens Miller liggen de diensten die de inrichtingen kunnen verstrekken primair op het technologische vlak. Ze voorzien in specialistische kundigheid en faciliteiten. Maar de functie van inrichtingen ligt volgens deze schrijver zeker ook, zij het meer subtiel, op emotioneel terrein. Groepen met etiketten als 'bejaard', 'crimineel', 'idiot' en 'gek' vertegenwoordigen uitersten van het menselijk bestaan, uitersten waar men niet graag naar kijkt omdat ze ons angstgevoelens kunnen bezorgen over onze moraal, schuld, ons onvermogen en onze irrationaliteit. Op deze gevoelens gebaseerde reacties — aldus nog steeds Miller — vormen soms een belangrijker kracht achter iemands institutionalisering dan diens feitelijke situatie. De negatieve kritiek die met betrekking tot totale inrichtingen te horen is, vloeit niet zelden voort uit het feit, dat men zich van laatstgenoemde factoren bewust is.* Een van de weinigen die zich positief uitlaten over de mogelijkheden die een inrichting

* Miller tekent hierbij nog aan, dat bij het creëren en in stand houden van totale inrichtingen tevens zal meespelen dat het hier de broodwinning van grote groepen mensen betreft, die op een andere manier moeilijk aan de slag kunnen komen.

voor de erin opgenomen mensen kan bieden is Jenkins¹⁰. Wat hij zegt is gericht op inrichtingen met een beveiligings- en/of verzorgingsfunctie. In de eerste plaats, zegt hij, kan het verblijf in een inrichting aan hen, die zich daarbuiten niet zeker van zichzelf voelen, een gevoel van veiligheid geven. In de inrichting kunnen zij zich ontspannen en tot rust komen. De afhankelijkheid die ze in de inrichting vertonen is in het begin wel aanvaardbaar, als het doel tenminste is ze over dit stadium heen te helpen, op weg naar een meer volwassen houding. Ten tweede biedt de inrichting veilige grenzen, waarbinnen de ingezetenen zich volledig kunnen uiten zoals ze zijn. In de derde plaats kan de inrichting een goede context zijn voor het toetsen van de realiteitswaarde van iemands gedrag aan dat van de staf en de medebewoners. In de vierde plaats zijn door de concentratie van staf en bewoners de inrichtingen zeer geschikt voor observatie en ontwikkeling van de mensen die erin verblijven. Jenkins plaatst zijn betoog tegen een penitentiaire achtergrond. Hij vindt dat hij in zijn ideeën de principes van de therapeutische gemeenschap benadert. Die wordt volgens hem gekenmerkt door het ontbreken van een hiërarchisch autoritair systeem, een grote tolerantie voor de persoon van de bewoner en zijn gedrag, door het naar vermogen bijdragen van ieder aan het welzijn van de ander en het voortdurend toetsen van ieders denkbelden aan de realiteit. Het jammere van Jenkins betoog is, dat hij slechts aangeeft hoe het zou moeten zijn, maar dat hij in zijn betoog niet uitgaat van de feitelijke situatie, waarvan in het navolgende enige trekken worden weergegeven. De volgende aantekeningen over diverse aspecten van institutionalisering stelen op literatuur over allerlei soorten inrichtingen. Op volledigheid wordt geen aanspraak gemaakt en er wordt nog eens aan herinnerd dat de kenmerken van totale

inrichtingen niet bij alle inrichtingen in dezelfde mate voorkomen.

Verlies van autonomie

Wellicht het meest belangrijke kenmerk van het verblijf in een inrichting is het verlies van het vermogen om zijn eigen leven in te richten, het wegvallen van een groot stuk individualiteit en autonomie, door Goffman⁷ mortificatie genoemd. Volgens hem wordt het ego van de geïnstitutionaliseerde mens systematisch, zij het vaak onbedoeld, gemortificeerd. Hij wordt uit de meeste van de rollen die hij in de vrije maatschappij speelde ontzet. De mensen worden 'gemodelleerd' naar de wensen en behoeften van de inrichting. In een totale institutie wordt de mens van zijn persoonlijke gezicht ontdaan, alles is verplicht en om het geringste moet je vragen. Elk voorschrift berooft het individu van een gelegenheid om zelf een beslissing te kunnen nemen. Deze omstandigheden reduceren de geïnstitutionaliseerde weer tot kind, hij valt in leeftijd terug, er is sprake van regressie. Nu zullen de reacties van de geïnstitutionaliseerden op het wegvallen van een stuk mondigheid sterk afhangen van de mate waarin de autonomie verloren gaat en hoe sterk dat door de betrokkenen ervaren wordt. Vaak is zo'n reactie niet te peilen en is een eventueel protest tegen autonomie-beperkende maatregelen sterk afhankelijk van de feitelijke mogelijkheid om daar een kanaal voor te vinden. Zo bleek voor geïnstitutionaliseerde bejaarde de Vara-ombudsman een belangrijk middel om zich te uiten over beperkingen die zij in hun leefsituatie ervoeren¹. Op die manier komen we te weten dat 17 procent van 322 briefschrijvers niet naar believen over het hen toekomende geld kan beschikken, dat hun privacy in veel gevallen beperkt wordt door voorschriften en handelingen van het personeel.

Om nog even bij de bejaarden te blijven: een onderzoek van Fisseni⁵ waarbij hij de waardering van bejaarden meet voor drie soorten bejaardencentra (namelijk verzorgingsflats, bejaardentehuizen en bejaardenverpleeghuizen) wijst erop dat de omgeving die de grootste autonomie van de bewoners mogelijk maakt wordt verkozen boven die, waar de nadruk ligt op volledige verzorging, dus afhankelijkheid. Beperkingen, die een mens door zijn leefomgeving worden opgedrongen, of die hij daarin ervaart, kunnen voor hem een frustratie betekenen. Als die frustratie te groot wordt, met andere woorden: als zijn frustratietolerantie wordt overschreden, kan dat een weerslag hebben op zijn gedrag¹². De frustrerende ervaring kan leiden tot constructieve pogingen om die op te heffen, bijvoorbeeld door een grotere inspanning om het doel te bereiken, het kiezen van andere middelen daartoe of aanpassing van doeleinden aan de situatie. Als constructieve oplossingen niet binnen het bereik van de betrokkene liggen, kan de frustratie ook tot destructief gedrag leiden. Dat gedrag kan de vorm van agressie aannemen, tegen derden of tegen de eigen persoon. Ook kan men vluchtgedrag gaan vertonen, soms letterlijk, maar in gesloten inrichtingen in hoofdzaak psychisch. Aan alles vooraf gaat echter de fysieke beperking, de omstandigheid dat men zijn lichaam niet daar kan laten verblijven waar men dat wil. Zoekt men privacy dan is dat vaak niet mogelijk, zoekt men een aantal medemensen om contact mee te hebben, dan kan dat vaak niet. Nu eens zit men met teveel mensen om zich heen, dan weer met te weinig. Het met te velen opeen zitten noemt men in de Engels-Amerikaanse literatuur *crowding* of ook wel *over-crowding*. Als men met te weinigen verkeert kan dat neerkomen op sociale en/of zintuiglijke (sensore) deprivatie, ook wel isolatie genoemd.

Crowding en isolatie

Kenmerkend voor een totale inrichting is, dat je als bewoner in het beste geval niet altijd en in het slechtste geval helemaal nooit zelf kunt bepalen in welke ruimte en met hoeveel en welke mensen je je wilt ophouden. In een ziekenhuis kun je dit door meer of minder te betalen nog enigszins uitmaken (dat geldt trouwens alleen voor hen die over voldoende financiële middelen beschikken). In een gevangenis of huis van bewaring heb je echter weinig zelf te kiezen. Ieder zal voor zichzelf een grens hebben waarboven hij niet meer mensen gedurende langere tijd om zich heen kan verdragen. Als die subjectieve grens wordt overschreden spreken we van (over) crowding. Volgens vele onderzoekers kan crowding leiden tot psychische spanningen. Aan de andere kant zal men ook een grens hebben wat betreft het minimale aantal menselijke contacten dat men nodig heeft om voldoende bevredigend te kunnen functioneren. Wordt de grens aan die kant overschreden dan spreken we van sociale en/of zintuiglijke (sensore) deprivatie. Als de zintuigen te weinig voor de persoon zin- en betekenisvolle prikkels krijgen dan kan ook dat tot afwijkend functioneren leiden. De totale inrichting, die de bewoners over het algemeen weinig te kiezen laat, is een omgeving waar crowding en sociale en/of sensore deprivatie naar te verwachten valt relatief vaak zullen optreden. Suedfield²³, die zich specialiseert in onderzoek op dit terrein, meent te mogen concluderen dat excessieve sociale stimulatie (crowding) evenzeer een bron

*Men komt zelden geheel
vrijwillig in een inrichting
terecht*

van onaangename ervaring is, als isolatie. Algemeen wordt aangenomen dat crowding, mits die intens genoeg is en maar lang genoeg duurt, psychische spanningen opwekt. Paulus e.a.¹⁵ hebben een poging gedaan om dit fenomeen te onderzoeken. Bestaand statistisch onderzoek wees er volgens hem al op dat een grote bevolkingsdichtheid positief samenhangt met vormen van maatschappelijk on-welzijn. Hierdoorheen speelden volgens deze onderzoekers moeilijk te isoleren sociaal-economische factoren. Laboratoriumstudies bleken er weinig te zijn en die er waren leverden weinig bruikbare gegevens op. Paulus en de zijnen achtten uiteindelijk de gevangenis-omgeving het meest voor het onderzoeksdoel geschikt. Met 142 mannelijke vrijwilligers in een federale gevangenis in Texas voerden zij het volgende experiment uit. De onderzoekssubjecten waren deels ondergebracht in eenpersoonscellen en deels in slaapeenheden van 26 man. De proefpersonen werd gevraagd om net zolang van pijperagers gemaakte poppetjes in een op schaal gemaakte leef-eenheid te plaatsen tot ze vonden dat er van crowding sprake was. De uitkomsten van dit experiment wezen erop dat zij die onder betrekkelijke 'crowded' omstandigheden leefden zowel meer negatieve gevoelens jegens als een lager criterium voor crowding produceerden dan zij die zich in een minder 'crowded' situatie bevonden. Sommer²¹, die zich als lid van een federale commissie in de V.S. heeft beziggehouden met gevangenisarchitectuur, is van mening dat het crowding-probleem aandacht verdient. Hij wijst op resultaten van proeven met dieren, die bij crowding sneller sterven, zich onregelmatig voortplanten, seksuele afwijkingen gaan vertonen en de normale orde verbreken. Erkennende, dat die gegevens niet zonder meer voor mensen opgaan vindt hij toch dat onderzoek in penitentiaire setting dringend geboden is.

Het inrichtingsleven kweekt afhankelijke mensen

Over de optimale afmetingen van een cel wil hij niet veel zeggen, omdat die van cultuur tot cultuur zullen verschillen, wel acht hij het gewenst en mogelijk om maatstaven te ontwikkelen voor de minimale leefruimte van gedetineerden. Zulke maatstaven zouden volgens Sommer deel moeten uitmaken van een milieustatuut voor gedetineerden.

Het tegendeel van crowding, isolatie, komt ook in het milieu van de totale inrichting voor. De isoleercel is bekend in psychiatrische en penitentiaire inrichtingen. De 'time-out' (tijdelijke isolering) is niet ongebruikelijk in sommige kinderbeschermingsinrichtingen. De isolatie, met name de sensore deprivatie is regelmatig in het nieuws. De advocaten van de Duitse beweging van de 2e juni betichtten de justitiële autoriteiten van toepassing van 'Isolationshaft', die erop gericht zou zijn de weerstand van de betrokkenen te breken²⁴ en in sommige Latijns-Amerikaanse landen schijnt het 'incommunicado' houden van gevangenen een niet ongebruikelijk pressiemiddel te zijn. De gevolgen van isolatie zijn niet volledig bekend, al is er wel onderzoek in die richting gedaan. Dierproeven hebben aangetoond dat isolatie bij hen tot afwijkend gedrag leidt¹¹. Zonder deze proeven voor de menselijke situatie geldig te verklaren, kan men er tenminste rekening mee houden, dat ook geïsoleerde mensen dergelijke verschijnselen kunnen gaan vertonen. Men kent wellicht het cynische experiment dat Frederik II, koning van Duitsland, koning van Sicilië en keizer van het Heilige Roomse rijk in de 13e eeuw uitvoerde. Nieuwsgierig welke taal kinderen uit zichzelf zouden

gaan spreken, voordat ze de kans hadden van iemand anders een taal te leren, liet bij baby's bij hun moeders weghalen en door verzorgsters, die niets tegen hen zeiden en hen ook niet vertroetelden, groot brengen. De vorst, die wilde weten of hun taal Grieks, Latijn, Arabisch of Hebreeuws zou zijn, werd teleurgesteld: de kinderen gingen allemaal dood, ze konden niet leven zonder moederliefde. Dit is een extreem voorbeeld van isolatie van kinderen. Een betrekkelijk soort isolering treedt op in tehuizen voor kleine kinderen. Provence en Lipton¹⁶ vergeleken geïnstitutionaliseerde kinderen in hun eerste levensjaar met een vergelijkbare groep kinderen die in een gezinssituatie opgroeiden. Zij constateerden, ten nadele van de geïnstitutionaliseerde groep, verschillen wat betreft de motorieke vermogens, het vermogen om op mensen te reageren, het uiten van gevoelens en emoties, de spraak, het omgaan met objecten zoals speelgoed en de ontdekking van het zelfgevoel. Over isolering van volwassenen geeft de beschikbare literatuur vooral negatieve informatie. Een uitzondering is Suedfield²³ die, ook al toont hij zich bewust van de mogelijke schadelijke gevolgen van isolement, met name ten aanzien van de gevangenisituatie de volgende mogelijkheden ziet: 1) de geïsoleerde gevangene heeft tijdelijk geen last meer van de druk die zijn lotgenoten en de gevangenisautoriteiten op hem leggen en van de verwarrende eisen die het gevangenisleven dagelijks aan hem stelt; 2) de vermindering van het aantal prikkels is bevorderend voor de concentratie en het zelfbewustzijn en de stimuli die overblijven kan hij beter verwerken; 3) situationele momenten die hem tot onwenselijk gedrag kunnen brengen zijn afwezig. Mits met mate toegepast en zorgvuldig gecontroleerd ziet Suedfield isolatie als een werkzaam middel ten behoeve van het resocialiseringsproces.

Onderzoeken, verzameld door Zubek²⁵, wijzen er echter in het algemeen op dat isolatie leidt tot een verslechtering van het menselijk functioneren.

Agressieve reacties op institutionalisering

Een van de mogelijke reacties op de frustraties die een verblijf in een totale inrichting kan opleveren is agressie. Agressief gedrag van bewoners van totale inrichtingen kan op drie manieren gericht zijn: tegen de staf/directie, tegen de medebewoners of tegen het eigen lichaam. Agressie tegen de staf en/of de directie ziet men bijvoorbeeld optreden bij gevangenisopstanden en bezetting van tehuizen door de bewoners. Agressie tegen medebewoners kan samenhangen met factoren als crowding en het vestigen van een hiërarchie. Agressie tegen het eigen lichaam lijkt volgens sommige schrijvers het laatste middel dat geïnstitutionaliseerden zien om wijziging in hun situatie te brengen. Zelfverminking, het slikken van vreemde voorwerpen, zelfmoordpogingen en dergelijke zijn zaken die ook in totale inrichtingen bij ons voorkomen al zijn er weinig cijfers over bekend. Het jaarverslag van de Geneeskundig inspecteur van het Ministerie van Justitie (Balans, maart 1974) toont aan dat onder de 25.000 mensen die in 1972 aanwezig waren in de gevangnissen, huizen van bewaring, rijkswerkinrichtingen, inrichtingen ten behoeve van ter beschikking van de regering gestelden en rijksinrichtingen van justitiële kinderscherming 96 gevallen van zelfverminking (inclusief zelfmoordpoging) zijn voorgekomen. Schril steekt hier een onderzoek van Cooper³ tegen af. Gedurende veertien maanden onderzocht hij de bevolking van een, wat hij noemt, modern penitentiair centrum in de buurt van Lima in Peru. Het aantal gedetineerden fluctueerde in die tijd tussen 1500

en 2000 man, van wie 75 procent in voorarrest zat, niet zelden al meer dan vier jaar. Van de 1500 man, die er per dag gemiddeld aanwezig was, vertoonden er 400 tekenen van zelfverminking. Cooper meent dat zelfverminking los van de directe impuls of situatie, een uiting is van zelfverdediging, zijnde het laatst beschikbare middel voor hen die geen andere ontsnapingsmogelijkheid zien. Men tracht ermee te ontkomen aan lichamelijke mishandeling, met name in de verhoorsituatie. De verwondingen trekken de aandacht van hen die voor de detentie verantwoordelijk zijn en noodzaken hen tot ingrijpen. Rosenthal¹⁸ heeft de betekenis onderzocht van zelfverminkend gedrag in een psychiatrische inrichting. Als mogelijke verklaring ziet hij dat de betrokkenen te maken hadden met een situatie die als catastrofaal ervaren werd. De automutilatie had ten doel de situatie weer onder controle te krijgen. Een vorm van agressie tegen het lichaam met hetzelfde doel, is het steeds meer in gang komende middel van hongerstaking¹³.

De zelfverminking dient niet gezien te worden als kenmerkend voor totale inrichtingen. Het verschijnsel is hier alleen genoemd om aan te tonen tot welke extremen het verblijf aldaar kan leiden. We hebben hierboven slechts enkele van de met het verblijf in totale inrichtingen samenhangende factoren aangestipt. In de literatuur hierover (meestal betrekking hebbend op gevangenisituaties) treft men meer, meestal vrij oppervlakkig beschreven, effecten aan.

Andere reacties op institutionalisering

In de meeste gevallen zal, wanneer het verblijf in een totale inrichting als frustrerend wordt ervaren, een niet (openlijk) agressieve reactie het geval

zijn. De literatuur noemt vele overwegend psychische verschijnselen, zoals ontkenning en verdringing van de realiteit, projectie van onlustgevoelens op anderen, teruggetrokken gedrag, introversie, geestelijke achteruitgang, erosie van het 'sociale zelf', het vluchten in fantasieën, achterdochtigheid, apathie. Een werkelijk consistent beeld is uit al dit materiaal niet te krijgen. Het meest wordt nog geschreven over het seksueel gedrag van geïnstitutionaliseerden, met name gevangenen. Het ontbreken van de eigen partner leidt, dat wordt algemeen erkend, vaak tot ander seksueel gedrag dan voor de betrokkene gebruikelijk was, zoals homofilie⁹. Op alle mogelijke manieren zal men toch proberen aan het geïnstitutionaliseerde leven een eigen betekenis te geven, er op de een of andere wijze het hoofd aan te bieden. Een van de pogingen om de strikte regeling in een totale inrichting een eigen inhoud te geven is het verwerven, maken of smokkelen van door de leiding verboden zaken⁸.

De afhankelijkheidsverhouding ten aanzien van de inrichting doet zich in sommige gevallen duidelijk gevoelen vlak voor het ontslag. De grote onzekerheden met betrekking tot het verblijf in de vrije maatschappij steken angstig af tegen de overgrote zekerheden die de inrichting biedt. De verhoogde zenuwachtigheid die dit bij mensen vlak voor hun ontslag kan opleveren noemt Sendbühler²⁰ 'gate fever'.

Na-effecten van het inrichtingsbestaan

Inrichtingen, wier officiële doel meestal is de maatschappelijke, lichamelijke en geestelijke emancipatie van de bewoners, bereiken vaak het tegendeel. Mensen aan wie in de inrichting systematisch hun eigen verantwoordelijkheid onttrokken is moeten na een zekere tijd weer op eigen

kompas varen. Soms is er een zekere overgang door middel van ambulante hulpverlening, soms moeten ze het zelf maar zien te roeien. Hoewel sommige rollen weer kunnen worden opgevat op het moment dat men in de buitenwereld terugkeert, is het duidelijk dat er in andere gevallen onherstelbare verliezen zijn; aldus Goffman⁷. Dit probleem wordt wel onderkend en er wordt hier en daar gewerkt aan oplossingen. Van den Berg schrijft bijvoorbeeld een artikel in het Nieuwsblad van het Noorden (22 november 1975) over ex-gedetineerden: het grote probleem is hoe ze na hun vrijlating hun plaats terugkrijgen in de samenleving. Hun rol van werknemer, echtgenoot, familielid enzovoort moet weer worden opgevat, over het algemeen met de extra last van het stigma van ex-patiënt, ex-gedetineerde etcetera. Een poging om aan dit soort moeilijkheden het hoofd te bieden is het stichten van zogenaamde half-way houses ofwel opvangcentra waarin ontslagen gedetineerden die nog niet meteen een plaatsje in de samenleving kunnen vinden (een meestal beperkte) tijd krijgen zich daarop voor te bereiden.

Over de naweën van verblijf in totale inrichtingen hebben we kort geleden nog kunnen lezen toen Amerikaanse krijgsgevangenen uit Noord-Vietnam terugkeerden. Zij werden met alle mogelijke medische en psychiatrische zorg omringd om eventuele schok-effecten, door de abrupte overgang veroorzaakt, op te vangen. Een vergelijkbare ervaring hadden de Amerikanen na de vrijlating van marinemensen, die in Noord-Korea gevangen hadden gezeten als gevolg van het zogenaamde Pueblo-incident, dat in 1967 plaatsvond²². In de periode onmiddellijk volgend op hun vrijlating vormden de ex-gevangenen een goed geïntegreerde groep, die degelijke militaire routine handhaafde en geschikt was voor de dienst. Bij een reëvaluatie

drie maanden later bleek dat het rustige en coöperatieve gedrag van de meesten was omgeslagen in vijandig en wrokkig, dat men zijn opgespaarde gage verkwistte, ruim van alcohol gebruik maakte en nogal wat verkeersovertredingen beging. Kortom, het verblijf in een totale inrichting lijkt niet altijd zonder bijzondere voorziening beëindigd te kunnen worden.

Slot

Het hierboven aangeboden materiaal uit de literatuur betreffende totale inrichtingen leent zich niet voor strikte conclusies. Wel illustreert het dat het verblijf in totale inrichtingen dermate ingrijpend kan zijn en dat men beducht moet zijn voor negatieve effecten op de geestelijke en lichamelijke gezondheid van degenen die erin verblijven. Men zou op grond hiervan de uiterste terughoudendheid moeten betrachten bij het plaatsen van mensen in inrichtingen en primair kijken of het betrokken individu niet — desnoods met wat extra voorzieningen — in zijn oorspronkelijke omgeving kan worden gehandhaafd. Is het onvermijdelijk dat iemand naar een inrichting wordt verwezen dan lijkt diè inrichting de voorkeur te hebben, waar sprake is van een maximale zelfstandigheid van en een optimale aandacht voor degene die erin moet verblijven. In dit verband kan worden gewezen op experimenten, in het kader waarvan het moeders werd toegestaan om gedurende de ziekenhuisopname van hun kinderen bij die kinderen in het ziekenhuis te blijven⁴. De resultaten waren gunstig: psychologische tests wezen uit dat de opgenomen kinderen, die hun moeder bij zich mochten hebben evenwichtiger waren en het verblijf aldaar beter aankonden dan kinderen bij wie dat niet het geval was.

De maatschappij zoveel mogelijk binnenhalen of de inrichting zoveel mogelijk op de situatie in de vrije maatschappij doen lijken is een benadering die wellicht het meest vruchtbaar is. We kennen het verschijnsel van de open-penitentiaire inrichting en op het gebied van de kinderverzorging de zogenaamde Browndalehuizen, waarin ten behoeve van emotioneel gestoorde kinderen zoveel mogelijk een gezinssituatie geschapen wordt¹⁷.

Florence Nightingale stelde als minimum-eis aan een ziekenhuis dat de patiënten er niet slechter in mochten worden. Van andere totale inrichtingen kunnen we gerust hetzelfde verlangen.

Hierna worden in verkorte vorm zes artikelen afgedrukt, die elk een aantal facetten van het verblijf in een totale inrichting belichten. Het eerste betreft een verslag van een onderzoek van Popkin en anderen, die enkele afwijkende gedragingen van de bemanning van een Zuidpoolbasis aan een onderzoek onderwierpen. Vervolgens lezen we bij Dimsdale hoe mensen in Nazi-concentratiekampen hun omstandigheden de baas trachtten te blijven. Daarna volgt een stuk van Cohen en Taylor over de tijdsbeleving van langgestraften. Ronco vraagt meer aandacht voor de menselijke aspecten van het verblijf in ziekenhuizen. De Jong vraagt zich af of het verblijf in kinderbeschermingstehuizen criminaliteitsbevorderend werkt en de rij wordt gesloten door Miller, die de gevolgen van opsluiting in een gevangenis de revue laat passeren.

*Het leven in inrichtingen
dient zoveel mogelijk te lijken
op dat in de vrije maatschappij*

Literatuurverwijzingen

1. Brieven aan de Vara-ombudsman; analyse van schriftelijke klachten over de intramurale verzorging van bejaarden. Onder verantwoordelijkheid van een commissie, bestaande uit V.F. Ophof, P. Verhaar, M. van Dam e.a., 's-Gravenhage, 1971.
2. Casselman, J. Vormt een gunstige uitzondering met zijn: Institutionalisme en psychosociale welzijnsnood in de gevangenis. Tijdschrift voor psychiatrie, 17e jrg., nr. 2, februari 1975, blz. 105-123.
3. Cooper, H.H.A. Self mutilation by Peruvian prisoners. International journal of offender therapy and comparative criminology, 15e jrg., nr. 3, 1971, blz. 180-188.
4. Cremoncini, R., M. Sanfilippo en J. Baruchieri-Walz. Considerazioni cliniche in rapporto alla situazione affettiva di bambini ospedalizzati. Minerva pediatrica, 25e jrg., nr. 21, 1973, blz. 912-917.
5. Fisseni, H.J. Untersuchungen zum Leben im Altersheim, Zeitschrift für Gerontologie, 7e jrg., nr. 3, 1974, blz. 355-375.
6. Ginniken, P. van. Uitgangspunten, motieven en feiten, in: Psychiatrische patiënt vogelvrij? Verslag van het op 7 juni 1973 gehouden symposium over vrijheidsbeperkingen waaraan 'vrijwillig' opgenomen patiënten in Nederlandse psychiatrische inrichtingen zijn onderworpen; door P. van Ginniken e.a., Lochem, 1973.
7. Goffman, E. Asylums, Harmondsworth, (1961) 1973. Zie ook Goffman, E. Totale instituties, vertaald door E.D. de Jong-de Jonge, Rotterdam, 1975.
8. Guenther, A.L. Compensations in a total institution: the forms and functions of contraband. Crime and delinquency, 21e jrg., nr. 3, juli 1975, blz. 243-254.
9. Ibrahim, A.I. Deviant sexual behavior

in men's prisons. Crime and delinquency, 20e jrg., nr. 1, januari 1974, blz. 38-44.

10. **Jenkins, M.** The positive use of institutions. Prison service journal, nr. 35, 9e jrg., april 1970, blz. 5-12.

11. **Johnson, R.N.** Agression in men and animals, Philadelphia-London-Toronto, 1972, uitgegeven door J. de Wit en W.W. Hartup, Den Haag-Parijs, 1974.

12. **Krech, D., R.S. Crutchfield en N. Livson.** Elements of psychology, New York, 1969.

13. **Meulen, J.A. van der.** Onderzoek behandeling Syriërs gewenst, De Nieuwe Linie, 26 november 1975.

14. **Miller, M.J.** Residential care; some thoughts and speculations on the literature. Social work today, 5e jrg., nr. 9, 25 juli 1974, blz. 259-264.

15. **Paulus, P., V. Cox, G. McCain e.a.** Some effects of crowding in a prison environment. Journal of applied social psychology, 5e jrg., nr. 1, 1975, blz. 86-91.

16. **Provence, S. en R. Lipton.** Infants in institutions, New York, 1962.

17. **Roeland, D.** Browndale; groeigemeenschap in ontwikkeling. In: Facetten van jeugdbescherming, Amsterdam, 1974.

18. **Rosenthal, R.J., C. Rinzler, R. Wallsh e.a.** Wrist cutting syndrome: the meaning of the gesture. American journal of psychiatry, 128e jrg., nr. 1, mei 1972, blz. 1363-1368.

19. **Rijksen, R.** Meningen van gedetineerden over de strafrechtspleging, Assen, 1958.

20. **Sendbühler, M.J. en B.M. Cormier.** Gate fever, Excerpta criminologica, september/oktober 1963, blz. 520-522.

21. **Sommer, R.** The social psychology of the cell environment. Prison journal, 52 jrg., nr. 1, 1971, blz. 15-21.

22. **Spaulding, R.C. en C.V. Ford.** The Pueblo incident: psychological reactions to the stresses of imprisonment and

repatriation. American journal of psychiatry, 129 jrg., nr. 1, 1972, blz. 217-261.

23. **Suedfield, P.** Solitary confinement in the correctional setting: goals, problems and suggestions. Corrective and social psychiatry and journal of behavior technology methods and therapy, 20e jrg., nr. 3, 1974, blz. 10-20. Van de zelfde

auteur: Social isolation: a case for interdisciplinary research. Canadian psychologist, 1974, nr. 15, blz. 1-15.

24. **Teuns, S.** Isolation/Sensorische Deprivation: die programmierte Folter. Kursbuch 32, Berlijn, 1973, blz. 118-126.

25. **Zubek, J.P. (ed.)** Sensory deprivation: fifteen years of research, New York, 1969.

Nieuwe gedragsvormen onder extreme omstandigheden*

Door Michael K. Popkin, Verner Stillner, Lawrence W. Osborn, Ch. M. Pierce en J. T. Shurley

Extreme leef-omstandigheden lenen zich uitstekend voor onderzoek naar het menselijk aanpassingsvermogen. Dit soort omstandigheden treft men bijvoorbeeld aan in een Antarctische basis tijdens de poolnacht. Rapporten over het verblijf aldaar maken gewag van twee duidelijk van elkaar te onderscheiden gedrags-typen, 'staren' (staring) en 'wegdrijven' (drifting), die beide schijnen samen te hangen met veranderingen in het bewustzijn. Het verschijnsel wordt wel beschreven als de 'verre blik' gekenmerkt door een 'twelve-foot stare in a ten-foot room'. Men zegt wel dat dit gedrag het resultaat is van een uitstotingsproces in een kleine groep. Verder worden de verschijnselen wel gekarakteriseerd als een staat van geestelijke ledigheid, waarnaar bijna dwangmatig wordt gestreefd. Lotgenoten onderkennen het gedrag, maar het wordt in strijd met de etiquette geacht om de in zichzelf kerende persoon

te interrumperen. Het 'wegdrijven' onderscheidt zich volgens sommige rapporten daarvan door een meer constante gedragsverandering, waarbij het individu zich isoleert, apatisch wordt en vermindering van zintuiglijke scherpste en van algemene belangstelling ten toon spreidt. Dit verschijnsel is niet van zo voorbijgaande aard als staren.

Deze verschijnselen zijn niet eerder objectief onderzocht. Derhalve besloten wij een veldonderzoek te verrichten aan de Zuidpool met de volgende drie doeleinden: 1) de verschijnselen kwalitatief en kwantitatief te beschrijven; 2) biografische en psychologische factoren, die mogelijk relevant zijn, vast te stellen; 3) enkele specifieke biochemische veronderstellingen over de oorzaken van het betreffende gedrag te toetsen. De extreme omstandigheden, die als laboratorium-situatie konden worden gebruikt, waren aanwezig in een Zuidpool-station, dat op een hoogvlakte was gelegen waar een gemiddelde temperatuur van min 57 graden Fahrenheit heerst. Dit station, dat ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek in stand wordt gehouden, kan gedurende de acht maanden durende

* Dit is een verkorte weergave van het artikel: Novel behaviors in an extreme environment. In: American journal of psychiatry, 131e jrg., nr. 6, juni 1974, blz. 651-654. Voor een korte samenvatting van dit artikel zie excerpt nr. 7...

poolnacht niet van buitenaf bereikt worden. Het contact met de buitenwereld is beperkt tot de korte-golf radio. De aanpassing van de 22 man sterke overwinteringsgroep wordt bemoeilijkt door de barre klimatologische en geografische omstandigheden en het gevoel van geestelijk en ruimtelijk isolement dat iemand krijgt, als hij zich letterlijk aan het einde van de wereld bevindt.

De opvallende overeenkomst in gedrag tussen de daar werkzame mensen en personen met een schildklierafwijking deed de vraag rijzen of de oorzaak van het staren en wegdrijven aan een gebrekkige werking van die klier te wijten was. Beschrijvingen van een starende, nietszeggende blik bij mensen met een ernstig vitamine B tekort gaf voedsel aan de veronderstelling dat ook daar de oorzaak kon liggen.

Methoden van onderzoek

Er werd een vragenlijst ontwikkeld met 52 biografisch gerichte vragen, tien vragen die dienden om te kijken of men al eerder met het verschijnsel had kennisgemaakt en 55 vragen, die ten doel hadden een beschrijving van de verschijnselen te krijgen.

In de eerste week van november 1972 gingen de onderzoekers mee met de eerste vlucht, die na de poolnacht naar het station werd uitgevoerd. Alle 22 bemanningsleden van het station werden geïnterviewd. Om het functioneren van de schildklier en een eventueel tekort aan vitamine B te onderzoeken werd hen bloed afgenomen.

Resultaten

Gevraagd naar ervaring met hun collega's zeiden veertien van de bemanningsleden van de poolbasis hen te hebben zien

staren. Dit werd meestal beschreven als het met de ogen in een denkbeeldige verte staren gedurende een tijdsbestek van gewoonlijk minder dan tien minuten. Andere beschrijvingen waren: 'naar niks kijken', 'een verre blik' en een 'glazige blik'. Men zei dat het staren geruime tijd na de aanvang van de isolatie begon. Daarbij was men het er duidelijk over eens dat het verschijnsel kort voor het einde van het winterseizoen ophield. Het staren vond meestal plaats in de recreatie- of eetruimte en kwam meestal voor in de vrije tijd tussen 18.00 en 24.00 uur. Degene, die staarde, deed dit meestal zittend. Vier personen zeiden iedereen op het station dit gedrag wel eens te hebben zien vertonen. Een meerderheid gaf op dat ze gemiddeld zo'n zes man wel eens hadden zien staren. De meeste respondenten zeiden dat niemand dit gedragspatroon meer dan eens per dag vertoonde. Als het staren voorbij was, constateerde men geen veranderingen in het gedrag van de betroffene persoon en een meerderheid gaf aan dat ze hun observaties met niemand bespraken. Gevraagd naar hun eigen ervaringen zeiden elf ondervraagden bij zich zelf staren geconstateerd te hebben. Het trad ook bij hen midden of laat in het winterseizoen op met een frequentie die varieerde van drie tot driehonderd keer. Het gemiddelde was honderd keer. De staar-episodes duurden tussen de één minuut en negentig minuten, maar in 85 procent van de gevallen lag dat beneden de twintig minuten. Zij bevestigden dat het gedrag plaats vond in de vrije tijd. Het staren gebeurde als men alleen was, maar ook wel in aanwezigheid van anderen. Negen personen zeiden dat ze de episodes niet van tevoren konden zien aankomen. Acht vonden dat ze dit soort gedrag wel in de hand hadden. Zes ondervraagden zeiden dat hun stemming er beter van werd, drie waren van een tegengestelde mening. De ondervraagden waren het erover eens

dat een aantal factoren, zoals menselijke interventie of andere prikkels uit de omgeving, in staat waren een einde te maken aan het verschijnsel. Men was zich tijdens het staren in zeer verschillende mate van zijn omgeving bewust. Men dacht in die toestand in 55 procent van de gevallen aan huis, in 27 procent van de gevallen aan andere dingen en in de overige (18 procent) aan in het geheel niets. Vijf personen kenden het verschijnsel al van voor hun verblijf op de pool. Zeven mensen vergeleken het met dagdromen. Mensen met staar-gedrag verschilden in twee opzichten van hen die dat gedrag niet vertoonden. De 'staarders' hadden gemiddeld een lager opleidingsniveau en zeiden vaker aan depressies te lijden dan niet-staarders. Wat betreft het geestelijk 'wegdrijven': driekwart van de ondervraagden zei daar ervaring mee te hebben. Men was het er onderling over eens dat dit een proces van minder vluchtige aard was dan het staar-gedrag. Men meldde geheugenverlies, kinderlijk gedrag en verslechterde spraak als begeleidende factoren. Het verschijnsel trad op als het winterseizoen al een eind gevorderd was. Het hield niet op een duidelijk te bepalen tijdstip op. In tegenstelling tot het staren was dit verschijnsel in de groep wel bespreekbaar.

Het staren en het wegdrijven bleken niet samen te hangen met een slecht functionerende schildklier of met vitamine B gebrek.

De beide besproken gedragsvormen roepen talloze vragen op met betrekking tot de mogelijk therapeutische waarde ervan voor de betrokken personen en met betrekking tot de factoren die er de oorzaak van zijn. Men kan veronderstellen dat staren een vorm van zich terugtrekken uit een vervelende, maar toch bedreigende omgeving is en dat het geestelijk wegdrijven een gezond makende functie zou kunnen hebben. Het heeft mogelijk zijn nut om naar vergelijkbaar gedrag te

zoeken dat onder minder extreme omstandigheden voorkomt. Men kan hier denken aan situaties die door isolatie of gedwongen intimiteit worden gekenmerkt, door eentonigheid en gevaar voor het geestelijk en lichamelijk functioneren. Situaties die aan dit soort eisen voldoen vindt men in gevangenissen, psychiatrische inrichtingen en doen zich voor bij langdurige ruimtevluchten.

Overlevingsgedrag in Nazi-concentratie- kampen*

door Joel E. Dimsdale

De concentratiekampen van de Nazi's hebben aan 72 procent van het Oost- en Centraal-Europese jodendom het leven gekost. De gevangenen werden geconfronteerd met een allesoverheersend regiem van een hen vijandige bureaucratie, met een grote opeenhoping van mensen, uithongering, vernietiging van waarden, status, gemeenschap en gezin en met de dreiging van de dood. Hoewel concentratiekampen ons waarschijnlijk niet veel kunnen leren omtrent de vraag hoe men de spanningen van alledag kan verwerken, kunnen ze ons wel informatie verschaffen over het hanteren van zware spanningen, vergelijkbaar met die, welke in gevangnissen of bij catastrofes optreden.

Er is weinig onderzoek gedaan naar de vraag hoe iemand het in een concentratiekamp kon volhouden, hoe men de spanning overleefde. Het gaat hier om gedrags-

vormen die een mens in staat stellen de gevolgen van de spanningen teniet te doen, om 'coping'-gedrag. Als coping-gedrag functioneel is, dan vermindert het niet alleen het directe effect van de spanningen, maar stelt het de betrokken persoon tevens in staat een zeker gevoel van eigenwaarde te bewaren en de band met zijn verleden en toekomst te handhaven. Dit artikel gaat in op functioneel en niet-functioneel coping-gedrag dat de overlevenden van de concentratiekampen hebben gehanteerd. Hiertoe werden negentien emotioneel betrekkelijk stabiele overlevenden opgezocht en ondervraagd.

Een belangrijke manier om de situatie aan te kunnen was het veranderen van je opinie over de relatieve waarde van dingen. In de meeste gevallen pasten de gevangenen hun eisen aan de omstandigheden aan. Zo concentreerden velen zich op het zonder slaag uit de rij voor het eten te komen en bekommerde men zich niet om de veel grotere tragedies die zich in het kamp afspeelden. Ook het overleven met een bepaald doel voor ogen was een zeer motiverende strategie. De betrokken persoon moest bijvoorbeeld in

* Dit is een verkorte weergave van het artikel: *The coping behavior of Nazi concentration-camp survivors*. In: *American journal of psychiatry*, 131e jrg., nr. 7, juli 1974, blz. 792-797. Voor een korte samenvatting van dit artikel zie excerpt nr. 1.

leven blijven om een familielid bij te staan of om later in het openbaar te kunnen getuigen van wat er gebeurd was of om zich later te kunnen wreken. Een derde belangrijke manier om overeind te blijven bestond uit 'geestelijke verwijdering'. Dat hield voornamelijk in dat men zich isoleerde van van buiten komende spanningen, gepaard gaande met redeneringen als 'Ik ben hier niet' en 'Dit gebeurt niet met mij'. Dit soort ontkenningen kwam alom voor en beschermde de betrokken personen vaak effectief tegen de schokkende werkelijkheid van de situatie. Het intellectualiseren van het gevoelsmatige ik tot een fotografisch, niet betrokken ik was in dit kader een werkzaam middel. Veel mensen verminderten de dreiging door zichzelf, het Joodse volk of een politieke beweging onsterfelijk te achten. Ook door een religieus beleven was men in staat zich uit de kampwereld terug te trekken. Concentratie op een vreedzaam verleden en een vredige toekomst kon de spanningen eveneens doen afnemen. Richtten men zich uitsluitend op het heden, dan behoefde men niet meer te denken aan dat wat gebeurd was of aan de waarschijnlijkheid van verdere gevangenhouding. De humor speelde ook een rol om zich geestelijk aan de spanningen te kunnen onttrekken. Het uiterste stadium van terugtrekking was het zogenaamde 'muzelmanstadium', dat werd gekenmerkt door een diepe apathie en volledige onverschilligheid jegens de omgeving. Bijna iedereen die dit stadium bereikte en daar niet meteen door zijn vrienden werd uitgehaald redde het niet. Zij werden er onmiddellijk uitgepikt en geëxecuteerd. Een andere belangrijke manier om met de omstandigheden klaar te komen was ergens meester over te zijn. Als iemand een zekere autonomie ten toon kan spreiden doordat hij een stukje van zijn wereld beheerst, dan worden de spanningen hem niet gauw de

baas. In de concentratiekampen werd de autonomie tot in de uiterste graad aangetast. Toch werden de mogelijkheden die er waren volledig uitgebuit, zoals het verzamelen van informatie, het helpen van medegevangenen en het weerstreven van de kampmachinerie, al was het maar op de meest triviale manier. Het belangrijkste middel om zich in die situatie te kunnen handhaven was de wil om te leven, ook al betekende verlenging van het leven verlenging van het lijden. Het levend houden van hoop was een belangrijke overlevingsfactor: hetzij in actieve zin met de redenering: 'dit kan niet eeuwig duren' of in passieve zin: 'waar leven is is hoop'.

Verbondenheid met een groep was belangrijk om informatie, advies en bescherming te kunnen krijgen en om je identiteit en gevoel van eigenwaarde te behouden. De groep was de enige plek waar men geen nummer maar een kameraad was. Als een gevangene niet binnen enkele dagen na insluiting een groep gevonden had, dan waren zijn overlevingskansen gering.

Zo nu en dan konden gevangenen hulp van medegevangenen of van kampwachters krijgen door sterk regressief gedrag te vertonen. De motivatie tot het helpen van een huilend kind of een huilende jongeman was zeer sterk.

Alle hier beschreven manieren die werden gebruikt om de situatie te hanteren verminderden het effect van de spanning. Twee andere manieren dienden daar ook toe, zij het op bijzondere wijze. De ene was: het helemaal niet op de omstandigheden reageren, hetgeen tenminste de perceptie van de spanning veranderde. De andere was het zich helemaal aan de spanningen overgeven, resulterend in het toegeven dat je inderdaad niet meer dan een stuk vuil was. Naarmate een gevangene meer tot die laatste houding in staat was, voelde

hij zijn verblijf in het kamp als terecht aan.

De genoemde manieren waarop met de situatie werd omgegaan overlappen elkaar ten dele. Het kan zijn dat er een zekere volgorde van functionaliteit in te ontdekken valt, maar dat vereist nader onderzoek. Mensen die zich in het kamp teruggetrokken hebben blijken achteraf moeilijk met de realiteit om te kunnen gaan. Als men met een bepaald doel voor

ogen overleefde was het gevaarlijk als dat doel wegviel. Hij die op wraakgevoelens drijvende bleef, werd later teleurgesteld toen wraak niet mogelijk bleek. Zij die overleefden door aan zichzelf concessies te doen werden later door schuldgevoelens geplaagd. Zij die in leven wilden blijven om later te kunnen getuigen werden door de heersende onverschilligheid teleurgesteld.

De tijdsbeleving van langgestraften*

door Stanley Cohen en Laurie Taylor

De tijd gaat voor verschillende mensen op verschillende manieren voorbij: voor sommigen snel, voor anderen langzaam. De meesten van ons constateren slechts op bepaalde momenten voor zichzelf met welk tempo de tijd verstrijkt. Er zijn echter groepen voor wie de tijd voortdurend de aandacht heeft en steeds een

uitgesproken probleem betekent. Eén van die groepen is die der langgestrafte delinquenten. Aan 45 van hen gaven wij gedurende drie jaar één maal in de week les, waarbij een goede vertrouwensrelatie ontstond. Samen met hen besloten we na te gaan wat er met hen gebeurde in de gevangenis.

Voor ons stond centraal de vraag, wat de gevolgen zijn voor de tijdsopvatting van mensen, als ze overvloedig veel en soms eindeloos lang de tijd hebben, en wel steeds in dezelfde omgeving.

Eén van de weinige verzetjes voor onze groep van langgestraften was het bezoek-

* Dit is een verkorte weergave van het artikel: *The experience of time in long-term imprisonment.*

In: *New Society*, 16e jrg., 31 december 1970, blz. 1156-1159.

Voor een korte samenvatting van dit artikel zie excerpt nr. 39.

Waar de langgestraften het meest bang voor waren, was geestelijke afstomping

uur, voorzover men tenminste bezoek mocht ontvangen, want vrienden met een strafregister bijvoorbeeld worden in Engeland niet toegelaten. Eén van de gevangenen zei: een bezoek van vijftien minuten is voldoende om vele dagen te vullen met het uitkijken ernaar en vele dagen erna met het terugdenken eraan. Ook de lessen die wij gaven vullden een dergelijke functie. Het is duidelijk dat in de genoemde gebeurtenissen geen progressieve lijn is te bespeuren; van een duidelijke vooruitgang zoals patiënten in een ziekenhuis die kunnen ondervinden, is hier geen sprake. Toch zijn de gebeurtenissen van groot belang in die zin, dat ze het leven psychologisch hanteerbaar maken.

Men kan zich afvragen of de gevangene dan niet kan uitkijken naar het einde van zijn gevangenschap — de toekomst. Dit echter is onmogelijk; de toekomst is afwezig, wat er gebeuren gaat is volkomen onvoorspelbaar. De mannen uit onze groep hadden deze afwezigheid van toekomstperspectieven sterk ervaren en ze stonden er meestal maar liever niet bij stil; behalve in de vorm van cynische grappen was het onderwerp toekomst taboe. Wel had men het vaak over ontvluchting, om op die manier toch een prettig element van onvoorspelbaarheid in de omgeving te introduceren.

Als dan het markeren van de tijd zo moeilijk is en het einde van de straf tijd zo ver weg, zijn er dan geen manieren om de tijd door te komen? Het grote probleem waarmee de mannen dagelijks werden geconfronteerd was inderdaad, hoe ze de tijd konden passeren. Een vak leren heeft geen zin, want waarom zou je

een vak leren als je te zijner tijd toch te oud bent voor een nieuwe baan. Iets knutselen voor vrouw en kinderen hoeft ook niet; het huwelijk is in bijna alle gevallen een afgelopen zaak. Ondanks dit alles waren er toch nog gevangenen die liever werkten dan niets deden. Waar alle langgestraften het meest bang voor waren was dat ze geestelijk zouden afstompen. Ze vroegen ons, hen daar onmiddellijk op te wijzen als we er iets van merkten. Ook onder elkaar waren ze zeer gespist op mogelijke tekenen van aftakeling. Victor Serge spreekt in dit verband van het afglijden naar een plant-aardig slow-motion bestaan waarin heftig lijden en intense vreugdes niet langer een rol spelen. De keus tussen doorvechten en de moed opgeven speelt voor kortgestraften een weinig dramatische rol. Maar met twintig jaar gevangenis voor de boeg is de beslissing om het loodje te leggen stellig een onherroepelijke.

Het is niet op zijn plaats om hier conclusies te trekken. Het blijft de vraag wat voor effecten de zeer lange vrijheidsstraf precies heeft. Geen geldbedrag echter is toereikend en geen onderzoekcommissie kundig genoeg om de volgende vraag te beantwoorden: Hoe veranderen de mensen nu werkelijk in al die jaren dat ze het in hun hachelijke positie proberen te rooien? Want *nooit* komt men er achter hoe zij zichzelf psychologisch 'in leven' houden als ze voor twintig jaar worden opgesloten. Behalve onderzoek heeft ook het verbeteren van de fysieke omgeving geen enkele zin; meestal is die wel goed genoeg en voor de gevangenen

Het blijft de vraag wat voor effecten de zeer lange vrijheidsstraf precies heeft

is zij niet van wezenlijk belang. Zij spraken maar over één ding: de simpele psychologische onmogelijkheid om opgewassen te zijn tegen zoveel jaar in de gevangenis — zonder een te verwachten verandering in vijf, tien of vijftien jaren.

Aandacht voor de menselijke factoren bij de zorg voor de in ziekenhuizen opgenomen patiënten*

Ondanks de geweldige omvang van de menselijke factoren die op het veld van de gezondheidszorg een rol zouden kunnen spelen, hebben zich hiermee maar weinig specialisten bezig gehouden. Het zijn veelal architecten, technici of sociologen die er studie van hebben gemaakt. Met onze drang naar perfectie van de in het medisch onderzoek gehanteerde instrumenten, moeten wij niet vergeten de verpleegomgeving vanuit het belang van de patiënt te bezien.

* Dit is een verkorte weergave van het artikel: Human factors applied to hospital patient care.

In: Human factors, 14e jrg., nr. 5, 1972, blz. 461-470.

Voor een korte samenvatting van dit artikel zie excerpt nr. 8.

In het verleden vroegen wij nooit van iemand tegen zo'n vooruitzicht te zijn opgewassen. Het lijkt een wrede paradox dat één reden waarom we dat nu wel doen de liberalisatie van ons straftoemettingsbeleid is, namelijk de afschaffing van de doodstraf.

door Paul G. Ronco

Vanuit psychologisch oogpunt bekeken wordt bij de verbetering van de medische zorg in het geheel niet aan de patiënt gedacht. Hiervoor kunnen drie redenen worden genoemd: 1. gebrek aan financiële middelen, omdat dit aspect als een luxe wordt gezien; 2. tot voor kort was er een zeer geringe inbreng van de gedragswetenschappen in de medische zorg; 3. er is onvoldoende kennis over de relatie tussen fysieke omgevingsfactor en het gedrag.

Wanneer wij praten over de psychologische factoren die een rol spelen in het ziekenhuisdecor, dan moeten we denken aan elk aspect van het menselijk gedrag, zowel de motorische als de gevoelsmatige aspecten, het bewustzijn, de perceptie, de emotie, de motivatie, de

houding, het geloof en het sociaal gedrag. Met name deze veelheid van aspecten van het menselijk gedrag maakt het inzicht in de invloed van de ziekenhuisomgeving op de patiënt erg moeilijk. Wat we weten over de invloed van een omgevingsfactor op het gedrag heeft doorgaans betrekking op één gedragsaspect. Bovendien is voor kennis van de effecten op het gedrag van de omgeving nodig dat wordt gekeken naar de doelstellingen die binnen deze omgeving gelden.

In de gezondheidszorg wordt er bijvoorbeeld naar gestreefd, zowel goede medische hulp te bieden als een goede patiëntenzorg te bevorderen. Sommige omgevingsfactoren dragen bij aan een optimale medische begeleiding van de patiënten, maar doen af aan de persoonlijke patiëntenzorg, zoals bijvoorbeeld een vorm van automatisering of een bepaalde opstelling van de bedden. Uit een onderzoek is gebleken, dat bij een wat meer toegankelijke opstelling van de bedden het verplegend personeel uit het oogpunt van medische zorg deze verandering toejuichte, maar dat zij voor de persoonlijke patiëntenzorg deze verandering niet als een verbetering zagen. Daaruit blijkt dat veranderingen in de omgevingsfactoren niet altijd resulteren in het beoogde doel omdat deze veranderingen vaak op een andere wijze (met een ander doel) worden uitgebuit.

Om de omgevingsfactoren met verschillende doelstellingen op een goede manier op elkaar te kunnen afstemmen, is het beter dat dit gebeurt bij het

Een onjuiste omgeving kan het genezingsproces tegenwerken

opzetten van de organisatie, omdat bij een reeds uitgekristalliseerde organisatie de juiste afstemming moeilijkheden geeft. Wanneer in een ziekenhuis een specialist op dit terrein aan het werk gaat zal hij niet kunnen volstaan met het advies van de verplegende staf; hij zal moeten uitgaan van de wensen van de eerste gebruiker van dit systeem, de patiënt. Daarbij kan worden aangenomen, dat alle ziekenhuizen verschillende aspecten gemeenschappelijk hebben. Allemaal leggen ze de patiënt een fysieke en psychische beperking op. Bij de patiënten die zich kunnen bewegen zien we dat zij, strak voor zich uit kijkend, door de gangen lopen bij gebrek aan andere ruimten. Bovendien zijn de ziekenhuizen zo georganiseerd, dat aan de patiënten weinig recht van zelf beslissen wordt gelaten. Daarbij zijn ziekenhuizen doorgaans zo gemeubileerd, dat er weinig gelijkenis bestaat met de gewone woonkameromgeving. Zo zal de patiënt vaak, ook al is hij ambulante, in bed moeten eten, omdat er geen eetzaal (of alleen maar een tafel op de eetzaal) aanwezig is. Deze hele situatie die in vele ziekenhuizen voorkomt dwingt de patiënt in een heel ander gedragspatroon. Dit terwijl hij toch al, vanwege zijn ziekte, onder een zekere mate van spanning het ziekenhuis binnenkomt.

De ziekenhuisstaf verwacht vaak als tegenprestatie voor haar goede zorg een aanpassing van de patiënt, die door deze als een eindeloze stress-situatie kan worden ervaren. Terwijl we vrij veel weten over de effecten van bijvoorbeeld warmte, licht, geluid en kleur op het menselijk gedrag in ongewone situaties zoals bijvoorbeeld een ruimtevlucht, weten we weinig over de effecten van verschillende omgevingsfactoren in vrij veel voorkomende situaties. De informatie uit deze bijzondere situaties kan niet zonder meer worden toegepast op de ziekenhuis-situatie. Toch kunnen een aantal

algemene conclusies ook voor deze situatie gelden.

Voor een effectieve aanpak van het probleem in de ziekenhuissituatie moet men meer te weten komen van de patiënt. We weten relatief vrij veel over de gewoonten en manieren van het verplegend personeel, maar bijna niets over de patiënt. Hiervoor kan worden gezocht naar variabelen, die tot nu toe niet in het gewone dagelijkse taalgebruik hun uitdrukking vonden, voor wat betreft de menselijke factoren, maar die hier-naar wel vertaald kunnen worden. Hierbij is te denken aan bijvoorbeeld sociale interactie, de omvang van het territorialiteitsgevoel, de emotionele zekerheid en

meer van zulke begrippen, die in het psychologische jargon opgang doen. Op deze wijze is met gebruikmaking van de semantische differentiaal-methode een onderzoek gedaan naar de betekenis van de fysieke omgeving van het ziekenhuis voor de patiënt. Hierbij bleken verschillende omgevingen een verschillend gedrag te bevorderen.

Tenslotte kan worden opgemerkt, dat wij er niets aan kunnen doen dat een patiënt in het algemeen ongelukkig is met zijn opname, maar een armelijke en weinig afgestemde omgeving kan hem wel extra ongelukkig maken en het genezingsproces tegenwerken.

Het criminaliteit-bevorderende effect van plaatsing in een kindertehuis*

door drs. N. H. J. de Jong

In dit onderzoek wordt nagegaan of de plaatsing van jongens in een kindertehuis criminaliteit-bevorderend werkt. De studie leidt tot de conclusie dat dit inderdaad het geval is en dat grote terughoudendheid bij de hantering van het

middel plaatsing in een kindertehuis geboden is.

I. Inleiding

In gespreksgroepen met gedetineerden in het Huis van Bewaring in Groningen viel het op dat velen van hen in hun jeugd in een kindertehuis hadden gezeten. De vraag rees of deze gedetineerden van jongs af aan een neiging tot crimineel gedrag hadden vertoond, waardoor ze tijdens hun jeugd al in een tehuis werden

* Dit is een verkorte weergave van een in 1975 afgesloten onderzoek (Groningen). Een uitgebreider artikel van prof. dr. R. W. Jongman en drs. N. H. J. de Jong zal in het Nederlands tijdschrift voor criminologie worden opgenomen, waarschijnlijk in het februari-nummer.

geplaatst en vervolgens op latere leeftijd in een Huis van Bewaring terecht kwamen, òf dat het huidige criminele gedrag misschien ten dele te wijten is aan de tehuisplaatsing.

II. De tehuisplaatsing

In 1970, 1971 en 1972 werden er per jaar gemiddeld ± 4.700 onder toezicht gestelde kinderen in een tehuis geplaatst. De kinderrechter is degene die het kind in een tehuis plaatst, hetzij wegens crimineel gedrag hetzij wegens andersoortige gedragsmoeilijkheden. Het oogmerk van de plaatsing is ongetwijfeld het bevorderen van het welzijn van het kind.

Over de 'criminele' effecten van het verblijf in een tehuis in Nederland op bevel van de kinderrechter is geen onderzoekliteratuur gevonden, wel over het reilen en zeilen in die tehuizen. Daaruit krijgt men een weinig rooskleurig beeld van de kindertehuizen op zich en van de invloed van het verblijf in zo'n tehuis op het kind en kunnen we concluderen dat het verblijf in een kindertehuis wel eens een negatieve invloed op het kind kan hebben. Daarnaast is er ook een stigmatiserende werking door de plaatsing op zich. Het nadelige effect van de tehuisplaatsing zou ondermeer kunnen blijken uit latere gedragsmoeilijkheden, met name crimineel gedrag.

In dit onderzoek zullen we ons richten op de vraag of de tehuisplaatsing inderdaad een bevorderende werking heeft op toekomstige criminaliteit.

III. De gevolgde methode van onderzoek

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een 'natuurlijk experiment'. Bij deze methode dienen twee groepen te worden samengesteld die, met uitzondering van het kenmerk 'tehuisplaatsing' gelijk zijn. Er wordt gekeken of na enige jaren de groep 'tehuisgeplaatsten' meer criminaliteit heeft bedreven dan de groep 'niet-geplaatsten'. Bij het natuurlijk experiment is het niet zo dat de onderzoeker op grond van toeval personen in een tehuis plaatst, maar maakt hij gebruik van 'natuurlijke' verschillen in het veld. Zo zou er één groep moeten worden gezocht die bestaat uit kinderen die door de kinderrechter in een tehuis is geplaatst en daarnaast een andere groep die door de kinderrechter *niet* in een tehuis is geplaatst, maar overigens wel lijkt op de eerste groep. We kunnen echter verwachten dat de kinderrechter om bepaalde redenen het ene kind wel en het andere kind niet in een tehuis plaatst, waardoor we eveneens kunnen verwachten dat de groep kinderen die door deze kinderrechter werd geplaatst af zal wijken van de groep die niet werd geplaatst.

We zullen een arrondissement moeten zoeken waar de kinderrechter relatief vaak plaatst en een ander waar hij dat relatief zelden doet.

Omdat we geïnteresseerd zijn in het effect van de tehuisplaatsing op de criminaliteit die naarna wordt gepleegd, zullen we een aantal jaren tussenruimte moeten scheppen tussen het moment waarop de kinderen al dan niet werden geplaatst en het moment waarop de criminaliteit wordt geïnventariseerd. De criminaliteit werd geïnventariseerd in 1974. Als periode waarin de kinderen al dan niet werden geplaatst werd gekozen voor de jaren 1958, 1959 en 1960. Het bleek dat in het arrondissement Almelo relatief veel kinderen in een

Tehuisplaatsing werkt criminaliteit-bevorderend

tehuis werden geplaatst, terwijl in Roermond relatief weinig werd geplaatst (zie tabel 1).

Tabel 1. Percentage tehuisplaatsingen van de onder toezicht staanden*

	1958	1959	1960
Roermond	28%	31%	28%
Almelo	70%	69%	65%

* Bron: C.B.S.

We zullen in deze 'natuurlijke experimentele situatie' het criminaliteitsbevorderende effect van de tehuisplaatsing onderzoeken. Daartoe dient uit de geplaatsten in Almelo een groep kinderen geselecteerd te worden die ten tijde van het contact met de kinderrechter 'leek op' de groep onder toezichtgestelde kinderen in Roermond.

Uit de cijfers is weliswaar gebleken dat Almelo relatief veel en Roermond relatief weinig plaatst, maar we zullen moeten nagaan of het grote verschil in percentage tehuisplaatsing te wijten is aan een verschil in beleid of aan een verschil in bestand van de onder toezicht gestelden. Het zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat de kinderen die in Almelo onder toezicht worden gesteld 'problematischer' zijn dan de kinderen die in Roermond onder toezicht worden gesteld.

In de eerste plaats zou er een verschil in bestand kunnen ontstaan doordat het ene arrondissement veel minder kinderen onder toezicht stelt, waardoor het bestand zou kunnen bestaan uit moeilijker gevallen, die daardoor eerder voor een tehuisplaatsing in aanmerking zouden kunnen komen. Almelo plaatste in de jaren 1958-1960 gemiddeld 136 per 100.000 kinderen onder toezicht, Roermond 194 per 100.000. Deze verschillen lijken echter onvoldoende om het grote verschil in percentage tehuisplaatsingen te kunnen verklaren.

In de tweede plaats zou er een verschil in het bestand van de onder toezicht gestelden ontstaan als het ene arrondissement beduidend meer ouders zou ontzetten uit de ouderlijke macht of zou ontheffen van de oudervoogdij. Deze maatregelen leiden namelijk doorgaans tot een plaatsing, zonder dat de kinderen onder toezicht zijn gesteld. Het blijkt evenwel dat in de jaren 1958-1960 in het arrondissement Almelo gemiddeld 42 per 100.000 kinderen betrokken waren bij een 'ontzetting' of een 'ontheffing' van hun ouders, tegen 51 per 100.000 kinderen in Roermond.

In de derde plaats zou het bestand van de onder toezicht gestelden uiteen kunnen lopen bij de beide arrondissementen, als deze zouden verschillen in het aantal opgelegde tuchtschoolstraffen. Door middel van de tuchtschoolstraf kan een kind namelijk in een inrichting geplaatst worden zonder onder toezicht te zijn gesteld.

Het blijkt dat het aantal tuchtschoolstraffen in beide arrondissementen nauwelijks verschilt. In het arrondissement Roermond werden in de jaren 1955-1960 gemiddeld 23 (absoluut) tuchtschoolstraffen opgelegd, in het arrondissement Almelo 30 (eveneens absoluut).

Op grond van het bovenstaande concluderen we dat er geen aanleiding bestaat om het verschil in percentage tehuisplaatsingen toe te schrijven aan een verschil in bestand van de onder toezicht staanden. Dit maakte het mogelijk om twee vergelijkbare steekproeven samen te stellen, waarvan de ene groep in een

Het lijkt raadzaam de tehuisplaatsing met grote terughoudendheid op te leggen

tehuis is geplaatst en de andere groep niet.

Nadat we aldus in Almelo 139 kinderen die in een tehuis waren geplaatst, en in Roermond 167 kinderen die niet in een tehuis waren geplaatst, uit het kaart-systeem hadden kunnen lichten, werden de dossiers van deze kinderen bestudeerd. Van deze kinderen werden die dossiers bestudeerd, welke aan de kinderrechter waren uitgebracht, vóórdat hij zijn besluit had genomen.

Elk kind kreeg vervolgens een score op de volgende tien variabelen.

1. Komt het kind uit een volledig gezin? Met andere woorden, zijn er èn een vader èn een moeder èn één of meer kinderen? (Mochten man en vrouw in concubinaat leven, dan werd het gezin als volledig beschouwd.)

2. Is er tijdens het contact met de kinder-rechter sprake van een echtscheidings-procedure?

3. Tot welke sociaal-economische klasse behoort het gezin? (Volgens een classificatie naar Van Tulder en Van Heek).

4. Kan het gezin beschouwd worden als sociaal, rand-sociaal of a-sociaal? (Operationalisering naar Buikhuisen, Hemmel en Nijboer).

5. Hoeveel kinderen telt het gezin?

6. De leeftijd van het kind.

7. De mate van onaangepastheid van het kind, met als kenmerken daarvoor: spijbelen, hoe het kind in de buurt bekend staat; eerder contact met de (kinder)-politie; werkloosheid; het aantal werkwisselingen en het oordeel van de onderwijzers.

8. De reden van het contact met de kinderrechter.

9. Heeft het kind ooit (een) delict(en) gepleegd? Dit wordt als aparte variabele gebruikt omdat het kind wel (een) delict(en) kan hebben gepleegd zonder dat dit de reden kan zijn geweest voor het contact met de kinderrechter.

10. Is het eerder onder toezicht gesteld?

Het kwam 131 maal voor dat een kind uit Roermond een scorelijst had die identiek was aan die van een kind uit Almelo. Aangezien het in dit bestand voorkwam dat de score-lijst van één kind uit de ene groep identiek was aan de score-lijst van meerdere kinderen uit de andere groep, moest deze groep van 131 kinderen worden uitgedund. Het resultaat van de uitdunning was dat er 41 'identieke' paren konden worden gevormd (waarbij elke proefpersoon slechts met 1 andere persoon een paar vormde).

We hebben nu dus twee groepen die we, met uitzondering van de tehuisplaatsing, achten gelijk te zijn. We gaan het misdaad-bevorderende effect van de plaatsing na door te onderzoeken of de tehuisgroep meer criminaliteit heeft gepleegd nadat de maatregel is beëindigd.

Misdaad wordt geoperationaliseerd als:

— het hebben van een straflijst.

— de vermelding op de straflijst van één of meer misdrijven.

— de vermelding op de straflijst van één of meer overtredingen.

De hypothesen luiden:

1. ondertoezichtstelling + plaatsing in een kindertehuis leidt vaker dan ondertoezichtstelling tot een straflijst;

2. ondertoezichtstelling + plaatsing in een kindertehuis leidt tot meer op de straflijst vermelde misdrijven dan de ondertoezichtstelling;

3. ondertoezichtstelling + plaatsing in een kindertehuis leidt tot meer op de straflijst vermelde overtredingen dan de ondertoezichtstelling.

Resultaten

Van de 41 paren is het volgende gevonden:

1a. het aantal straflijsten in de tehuis-groep is: 27.

b. het aantal straflijsten in de groep niet-geplaatsten is: 16.

- c. het aantal paren waar de proefpersoon uit Almelo wel een straflijst heeft en de proefpersoon uit Roermond niet, is 16.
 d. het aantal paren waar de proefpersoon uit Roermond wel een straflijst heeft en de proefpersoon uit Almelo niet, is 5.

IV. Conclusies:

De groep die onder toezicht is gesteld en in een tehuis heeft gezeten heeft significant vaker een straflijst dan de groep die alleen onder toezicht is gesteld.

De groep die onder toezicht is gesteld en in een tehuis heeft gezeten heeft significant meer misdrijven op de straflijst staan dan de groep die alleen onder toezicht is gesteld.

De groep die onder toezicht is gesteld en in een tehuis heeft gezeten heeft significant meer overtredingen op de straflijst staan dan de groep die alleen onder toezicht is gesteld.

Samenvatting van de resultaten: in de tehuisgroep komt meer criminaliteit voor dan in de groep die niet werd geplaatst.

V. Moeten deze resultaten worden toegeschreven aan een verschil in strafbeleid?

We hebben gezien dat in de tehuisgroep meer criminaliteit werd gevonden dan in de groep die niet werd geplaatst. We zullen echter nog één aspect in beschouwing moeten nemen voordat we met een grote

mate van zekerheid kunnen stellen dat de tehuisplaatsing de oorzakelijke factor was voor deze grotere hoeveelheid criminaliteit. We zullen namelijk na moeten gaan of deze grotere hoeveelheid criminaliteit niet (ten dele) toegeschreven moet worden aan een strenger strafbeleid in het arrondissement Almelo.

Om deze vraag te beantwoorden zouden we moeten weten:

- welk percentage inwoners per arrondissement een straflijst heeft,
- hoeveel misdrijven er per arrondissement op de straflijsten vermeld staan, en
- hoeveel overtredingen per arrondissement op de straflijst staan.

Dit is echter niet allemaal bekend. Het enige wat we hebben kunnen vinden is het aantal hoofdstraffen per arrondissement in de jaren 1963, 1966, 1969.

Uit onderstaande tabel blijkt dat Roermond beduidend meer hoofdstraffen oplegt dan Almelo. Ondanks dit strenger strafbeleid in Roermond vonden we in de groep niet-geplaatsten uit dit arrondissement minder criminaliteit dan in de groep tehuisgeplaatsten uit Almelo, waar een relatief milder strafbeleid werd gevoerd. We kunnen daarom stellen dat de gevonden resultaten bij de toetsing van de hypothesen door dit verschil in strafbeleid extra betekenis krijgen.

Met inachtneming van het feit dat het in de sociale wetenschappen onmogelijk is om met volledige zekerheid wetenschappelijke uitspraken te doen, trekken we uit het voorgaande de conclusie: de tehuisplaatsing werkt criminaliteitsbevorderend.

Tabel 2. Aantallen opgelegde hoofdstraffen in de arrondissementen Almelo en Roermond over de jaren '63, '66, '69*

	absoluut			gem. aantal hoofdstraffen per 100.000 inwoners over '63, '66, '69
	1963	1966	1969	
Roermond	1183	1375	1410	399
Almelo	662	884	1104	187

* Bron: C.B.S.

VI. Discussie

Op grond van praktische en theoretische overwegingen zijn we tot de vraagstelling gekomen of de tehuisplaatsing criminaliteit-bevorderend werkt. We hebben deze vraagstelling empirisch onderzocht door gebruik te maken van een natuurlijke experimentele situatie. Daardoor waren we in staat twee groepen samen te stellen die vergelijkbaar waren op tien criteria. Eén groep werd echter door de kinderrechtster in een tehuis geplaatst, de andere

groep niet. We hebben gevonden dat in de groep tehuisgeplaatsten significant meer crimineel gedrag voorkwam. We trokken de conclusie dat de tehuisplaatsing criminaliteit-bevorderend werkt. Deze conclusie heeft consequenties ten aanzien van het beleid van de kinderrechtster om kinderen al dan niet in een kindertehuis te plaatsen. Op grond van de resultaten uit dit onderzoek lijkt het namelijk raadzaam de tehuisplaatsing met grote terughoudendheid op te leggen.

Aanpassing van jonge mannen aan de gevangenis*

door Warren B. Miller

In een gevangenis in Florida, waar de schrijver twee jaar als psychiater werkzaam was, werd een willekeurige groep van honderd jeugdige gevangenen geïnterviewd. De interviews waren bedoeld om gegevens te verkrijgen over de aanpassing van elk der delinquenten aan de gevangenis.

De fase vòòr de veroordeling

Veel spanning wordt in deze fase veroorzaakt door de onzekerheid over het vonnis dat gaat komen. Die onzekerheid gaat gepaard met een gevoel van machteloosheid, hetgeen ertoe leidt dat de gedetineerde alle informatie die hij maar vergaren kan van de andere gevangenen probeert los te krijgen. Velen die voor het eerst zitten, hebben last van wroeging en schuldgevoelens. Meteen bij de aanvang der gevangenschap ontstaat een diepe psychologische kloof.

* Dit is een verkorte weergave van het artikel: *Adaptation of young men to prison. In: Correctional social psychiatry and journal of applied behaviour therapy, 19e Jrg., nr. 4, 1973, biz. 15-26.*

tussen de betekenis voor de gevangene van de vrije en van de niet-vrije gemeenschap. Naarmate hij verder komt in de fasen van zijn gevangenschap, gaan deze twee gemeenschappen steeds schriller tegen elkaar afsteken en de gemoedsbewegingen die behoren bij het leven in elk ervan worden meer en meer van elkaar geïsoleerd.

De beginfase

Is het vonnis eenmaal geveld, dan wordt de gedetineerde eens te meer geconfronteerd met het dwangmatige van zijn verblijf in de gevangenis. Eén van de meest toegepaste mechanismen om hier iets mee aan te kunnen is ontkenning. De gevangene gaat spreken over zijn leven in de vrije wereld, en vooral denken en spreken over ontsnapping. Dit laatste heeft enkele gevaarlijke kanten. Ten eerste onderkent het bewakend personeel dergelijk gedrag niet als compensatie-gedrag en zal het dit bestraffen. Ten tweede kan er een groeps-intoxicatie optreden waardoor de plannen om te ontsnappen werkelijk ernst kunnen worden. Meestal mislukken zulke ontsnappingspogingen met als enig resultaat: een verlenging van de strafduur. Blijkt het ontkenningsmechanisme te falen, dan kunnen agressie, angst en ook paniek de kop opsteken. Zelfs pogingen tot zelfmoord kunnen het gevolg zijn. Er zijn andere significante vormen van ontkenning. Sommige gedetineerden volharden in de hoop dat hun vonnis zal worden vernietigd of door een hoger gerecht gewijzigd. Anderen gedragen zich van het begin af aan uiterst inschikkelijk en keurig. Vooral mensen met een onbepaalde strafduur doen dat vaak want zij hopen natuurlijk dat ze dan sneller in vrijheid gesteld zullen worden. Ook heel belangrijk met betrekking tot het punt van de vrijheidsberoving is de

psychologische scheiding van de gedetineerde van zijn familie en vrienden.

Hij kan trachten deze te ondervangen door veel brieven te schrijven en aan te dringen op bezoek. De mensen die terugschrijven echter kunnen zich niet voldoende in zijn situatie verplaatsen en de bezoeken zijn zo kort, dat ze dikwijls het verdriet alleen maar groter maken omdat ze herinneren aan wat men verloren heeft. Minder stabiele relaties zullen snel tot een eind komen. Dit kan tot gevolg hebben dat de gedetineerde zich van god en de wereld verlaten gaat voelen. Hij wordt ontzettend bang en probeert soms als een waanzinnige de directie in te schakelen om de mensen waar hij vroeger gezag en invloed bij had, opnieuw onder zijn gezag te krijgen; doordat hij over de situatie thuis geen betrouwbare informatie krijgt, neigt hij ertoe te vrezen dat het daar helemaal fout loopt.

Er ontstaat een verlangen naar iets dat de thuissituatie kan vervangen: de gedetineerde begint de gevangenis-omgeving zoveel mogelijk op zijn omgeving thuis te laten lijken (hiermee begint eigenlijk de middelste fase). Een laatste kenmerk van de beginfase der gevangenschap is het ontgroeningsproces. De reeds aanwezigen leven altijd onder aanzienlijke spanning en om deze af te reageren manipuleren ze de nieuweling en nemen ze hem beet. De nieuweling moet aan deze gang van zaken wennen. Dit doet hij door een gedragsrepertoire te ontwikkelen dat hem op de meest natuurlijke wijze veroorlooft zijn eigen ontberingen tot een minimum te beperken, terwijl hij zich voorzover mogelijk tegelijkertijd verzekert van die geneugten die voor hem het belangrijkste zijn. Kortom, hij probeert zich een eigen plaatsje te verschaffen in de gevangenis-gemeenschap.

De middelste fase

De gedetineerde tracht zijn zelfrespect te bewaren en probeert goederen en diensten te verkrijgen van medegevangenen; hij legt zichzelf de plicht op om een zekere machtspositie te verwerven. Fysieke kracht kan hem hierbij helpen. Het eerste wat hij doet is zich aansluiten bij anderen of bij groepjes anderen. Vervolgens ontstaan er relaties die gebaseerd zijn op wederzijdse sympathie. Meestal vindt men wel één persoon waarmee men openlijk en vertrouwelijik kan omgaan, maar soms nemen dergelijke relaties tussen twee personen zeer ongezonde vormen aan. De geestelijk en/of lichamelijik zwakkeren bijvoorbeeld zoeken een 'daddy', die evenwel dikwijls zijn beschermeling zal uitbuiten. Een zeer doeltreffende manier om zichzelf te beschermen en tegelijkertijd een hoeveelheid individuele macht te verwerven, is het aannemen van bepaalde rollen. Door zich grillig en onvoorspelbaar te gedragen kan men zich gevreesd maken. Gedraagt men zich dom, zwak en niet-bedreigend dan wordt men door de anderen ontzien. Is men humoristisch en komisch dan krijgt men aandacht en wordt men beschermd. Wie zich onverbetelijik gedraagt en steeds weer moeilijkheden veroorzaakt belandt regelmatig in de isoleercel, hetgeen ook weer aandacht betekent. Een andere manier om bescherming te zoeken is goede maatjes te worden met de bewaking. Belangrijik in de middelste fase worden ook de seksuele behoeften. Bijna alle gevangenen nemen hun toevlucht tot masturbatie. Ze krijgen foto-porno van hun vrouwen en vriendinnen; in ruil daarvoor schrijven ze brieven terug met allerlei seksuele fantasieën, die een substituuat vormen voor heteroseksuele daden. Ook vertellen de gedetineerden elkaar wel 'schuine' moppen en verhalen. Veelvuldig komt homoseksueel gedrag

voor. De vriendschapsrelaties waarover al gesproken werd, kunnen alle kenmerken gaan vertonen van een verhouding tussen een man en een vrouw. Zelfs treedt men wel ten overstaan van de andere gevangenen met elkaar 'in het huwelijik'. Hoewel de homofiele relaties voor tal van gedetineerden zeer bevredigend zijn brengen ze ook veel rivaliteit en jaloezie met zich mee. Zij schaden het zelfrespect van een aantal in eerste instantie heteroseksuele mannen voor wie het homofiele gedrag dan ook weer eindigt bij terugkeer in de maatschappij. Gevangenen met homofiel gedrag halen zich ook dikwijls de haat van andere gevangenen op de hals.

Tijdens de middelste fase moet de gevangene het hoofd leren bieden aan allerlei emotionele toestanden. Bij interviews werden de volgende punten door de gedetineerden het meest naar voren gebracht:

— *Verveling*; deze bestrijden ze door te zorgen dat ze in de weer blijven of dat ze door anderen gestimuleerd worden om iets te doen. Er wordt veel gegokt, men overtreedt vaak de regels en geregeld stoeit men met elkaar, half uit-ernst, half voor de grap. Ook moedigen de gedetineerden elkaar aan tot geweldpleging.

— *Schuldgevoel en schaamte*; beide emoties lijken weinig voor te komen, maar wellicht komt dit doordat men er weinig of hoogstens met een vriend over spreekt. Veel gedetineerden worden door de schaamte strijdlijstig. Sommigen ontwikkelen ook de prachtigste compensatie-fantasieën.

— *Angst*; de gevangenen onderdrukken de angst door voortdurend afleiding te zoeken. Reductie van spanning door middel van eten en roken komen evenveel voor als het nemen van allerlei drugs die in de gevangenis aanwezig zijn of er naar binnen worden gesmokkeld. Ook

obsessies komen voor, zoals het opdreunen van bijbelboeken en het steeds maar weer tellen van spijkers in de muur.

— *Depressie*; de meeste gedetineerden zijn chronisch wel enigszins depressief. Diepe depressies zijn zeldzaam in de middelste fase, maar als ze voorkomen reageert men door zich ziek te melden of juist met opzet actief te blijven.

— *Woede*; het valt de gedetineerden zwaar, hun woede tegenover de directie verbaal te uiten. Daarom wordt deze veelal verschoven naar de andere gevangenen en hun bezittingen. Er wordt veel geplaagd, gestolen, vernield en gevochten. Iedereen is noodgedwongen altijd 'gevechtsklaar', Dit kan een vermoeiende spanning teweeg brengen die gepaard gaat met hoofdpijnen en slapeloosheid. Sommige gedetineerden ontladen hun woede door fantasieën over geweld en door een bijna dwangmatig herbeleven van gewelddadige acties waaraan ze ooit hebben deelgenomen.

— *Lange termijn-planning*; frappant is het dat sommige gedetineerden slechts enkele dagen of weken vooruit kunnen denken. Lang niet alle plannen die men maakt zijn pro-sociaal. Zo kan het voorkomen dat iemand bewust zijn gevangenschap begint als zeer lastig, om na enige maanden plotseling een 'model' gedetineerde te worden. Meestal wil men hiermee de gevangenisdirectie laten zien hoe opvallend men vooruit gaat, om aldus eerder voorwaardelijk in vrijheid te worden gesteld.

De laatste fase

Verschuiven behorend bij de laatste fase beginnen ongeveer zes weken voor de vrijlating op te treden. In de gevangenis spreekt men van het 'short-time syndrome'. Dit is een spanning-angst

Het is duidelijk dat de vrijheidsstraf een langdurig schadelijk effect op mensen kan hebben

syndroom en het gaat gepaard met belangrijke psychologische gebeurtenissen. Deze kunnen enerzijds gekenmerkt worden door een terugkeer van psychologisch materiaal in het bewustzijn, anderzijds door het richten van de aandacht op die aspecten van het gevangenisleven die een belangrijke invloed hebben gehad.

De gevangene wordt beheerst door anticiperende gedachten en gemoedsaandoeningen. Hij kan soms behoorlijk goed aanvoelen wat het betekent om weer terug te gaan naar de onopgeloste problemen die hij indertijd achterliet. Ook heeft hij het gevoel dat hij iets verliest. Zijn vrijheid zal hem natuurlijk dierbaar zijn, maar een hechte vriendschap met een andere gevangene, die misschien de eerste stabiele relatie in zijn leven is, kan voor hem minstens zo waardevol zijn. En die raakt hij nu waarschijnlijk kwijt, want contacten met gevangenen of ex-gevangenen worden meestal verboden. Verder is er verdriet om het verlaten van de gevangenis.

Hoezeer men ook in opstand kan zijn geweest, vaak heeft het verblijf in de gevangenis toch een grote betekenis gehad. Zo is het denkbaar dat iemand voor het eerst in zijn leven een regelmatig baantje heeft gehad, of voor het eerst een karwei helemaal afgemaakt. Dit kan een gevoel van voldoening en zelf-respect tot gevolg hebben gehad. Problemen rond de seksuele gevoelens illustreren de complicaties van de laatste fase. Vaak betwijfelt men of het seksueel wel goed zal gaan met vrouw of vriendinnen. Daar komt nog bij de

schaamte van sommige gedetineerden over hun homofiele gedrag in de gevangenis.

Gedetineerden trachten op verschillende manieren het hoofd te bieden aan het 'short-time syndrome'. Velen komen vragen om kalmerende middelen. Velen vragen ook om strengere bewaking in die laatste weken, uit angst dat ze iets verkeerd zullen doen en de vrijlating misschien niet doorgaat.

Slot

Hoewel het duidelijk is dat vrijheidsstraf een langdurig schadelijk effect op mensen kan hebben, is het niet duidelijk wat de alternatieven zijn of wat er voor variaties zouden moeten worden aangebracht om deze straf zinvoller te doen zijn.

We hebben in dit artikel geen poging gedaan de mate van psychopathologie van gevangenen te bespreken. Duidelijk is echter geworden, dat de stress van de vrijheidsstraf groot is, dat de manieren van aanpassing beperkt zijn en in het algemeen niet bruikbaar na beëindiging van de detentieperiode.

Literatuuroverzicht

Algemeen
Strafrecht en strafrechtspleging
Criminologie
Gevangeniswezen
Reclassering
Psychiatrische zorg
Kinderbescherming
Politie
Drugs

Uitleen van tijdschriften

De tijdschriften, waarin de in deze rubriek vermelde artikelen zijn gepubliceerd, kunnen te leen worden gevraagd bij het Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie, Plein 2b, 's-Gravenhage, tel 614311, toestel 437.

Algemeen

1
Dimsdale, J.E. *The coping behaviour of Nazi concentration camp survivors*.
American journal of psychiatry, 131e jrg.,
nr. 7, juli 1974, blz. 792-797.

De schrijver ondervroeg negentien personen die een concentratiekamp hadden overleefd, teneinde na te gaan welke gedragsvormen deze mensen in staat gesteld hebben de gevolgen van de spanningen waaraan ze werden blootgesteld, teniet te doen. Tal van manieren worden beschreven; ten dele overlappen zij elkaar. Met literatuuropgave.

Van dit artikel is een uitgebreidere weergave te vinden op blz. 17.

2
Heyder, A. *Martelingen en de ontregeling van het recht*.
Proces, 54e jrg., nr. 6, juni 1975, blz. 133-141 (N.).

Hoewel martelpraktijken door iedereen afgekeurd worden, blijkt in de juridische praktijk een definitie van martelen vrij moeilijk op te stellen. Het grootste probleem is volgens

de schrijver echter niet de formulering van de norm, maar het nationaal en internationaal handhaven ervan. Het kenmerken van het martelen als een internationaal misdrijf zou de mogelijkheid van een betere controle op de naleving vergroten. Voorbeelden uit Noord-Ierland en de Sovjet-Unie laten zien dat martelingen in verschillende maatschappijstructuren en onder zeer diverse politieke systemen plaats kunnen vinden. Als verklaring voor het verschijnsel martelen zoekt de auteur aansluiting bij Schuyt die de maatschappelijke structuur wel een noodzakelijke maar niet tevens een voldoende voorwaarde acht. De voldoende voorwaarden zijn: ten eerste een sociaalpsychologisch proces van polarisatie en ten tweede de ontregeling van het recht.

3
Hofman, J. *Rudolf Hess als patiënt en de politiek-historische rol van zijn psychiaters*.
Tijdschrift voor psychiatrie, 17e jrg., nr. 7/8,
juli/augustus 1975, blz. 536-552 (N.).

De schrijver behandelt de figuur van Rudolf Hess. Deze is de enige van de topfiguren uit het derde rijk die nog gevangen zit. Hoewel hij als plaatsvervanger van Hitler mocht optreden, was zijn rol toch vrij bescheiden. Volgens de

schrijver betekent de spectaculaire vliegtocht van Hess in 1941 naar Engeland voor hem het einde van zijn politieke en het begin van zijn psychiatrische carrière. Hij tracht inzicht te geven in de meeste opvallende symptomen van Hess, zoals: paranoia, waanvorming en amnesie, welke misschien gedeeltelijk gesimuleerd werden. Daarna geeft hij aan dat Hess de psychiatrische wereld confronteert met de ontoereikendheid van het psychiatrische denk- en onderzoekkader. Tot slot geeft de schrijver een analyse van de gedragingen van de rapporterende psychiaters. Hieruit blijkt dat zij enkele keren geen onafhankelijke beoordeling gaven in verband met een ander, al dan niet gesuggereerd hoger doel.

4

Huijts, J.H. *Hulpverlen en veranderen*. Maandblad geestelijke volksgezondheid, 30 jrg., nr. 9, september 1975, blz. 447-460 (N.).

De schrijver tracht in dit artikel aan te geven dat de samenhang tussen hulpverlen en veranderen niet eenvoudig is. De behoefte aan hulp en het hulpverlen zelf belemmeren namelijk vaak het zicht op de veranderingen. De auteur vraagt zich af welke samenhang er bestaat tussen de ontwikkelingen en veranderingen in het hulpverlen en welke veranderingen er dienen te komen. Daarna geeft hij aan wat de knelpunten zijn in de hulpverlening, die het veranderingsproces de komende jaren sterk zullen meebepalen. Hij formuleert de volgende titels: samenwerking, professionalisme, vermaatschappelijking, herstructurering en democratisering. De auteur tracht vanuit deze vijf invalshoeken op de kernvragen van de hulpverlening in de naaste toekomst terecht te komen. Het spreekt vanzelf dat de onderdelen een sterke samenhang vertonen, daar zij alle het thema: 'hulpverlen in het perspectief van veranderen' belichten. Tot slot benadrukt de schrijver dat deze schematische analyse een persoonlijke inschatting is, hoewel zij tevens het eindresultaat is van vele discussies over de hulpverlening.

5

Klijn, A. en **R.J. Smits.** *De ongehoorzame burger; van 'provocatie' via 'sosjale aksie' naar 'burgerlijke ongehoorzaamheid'*. Intermediair, 11e jrg., nr. 42, 17 oktober 1975, blz. 1-5 (N.).

De dissertatie van C.J.M. Schuyt, 'Recht/orde en burgerlijke ongehoorzaamheid', heeft in Nederland als eerste publicatie op systematische wijze enig licht geworpen op die vormen van protest welke gepaard gaan met wetsovertredingen. In dit artikel wordt de behandelingswijze van Schuyt geanalyseerd en gekritiseerd. De schrijvers geven in grote lijnen een alternatieve benaderingswijze aan. Op de achtergrond staat hun mening dat de toegenomen actiebereidheid van burgers gebaat zou zijn met een bezinning op de omstandigheden

waaronder protest effectief blijkt. Zeker voor ongehoorzaamheidsacties lijkt het behoud van geloofwaardigheid — of legitimiteit — van groot belang voor de effectiviteit. Vanuit deze context bezien is volgens de auteurs de manier waarop burgerlijke ongehoorzaamheid momenteel in de belangstelling staat nauwelijks gezond te noemen. Centraal staat namelijk de term 'burgerlijke ongehoorzaamheid'. Zowel voor actievoerenden als voor de omgeving (omstanders, rechters, overheden) lijkt het zinvoller in plaats van die term de condities voor aanvaardbaarheid van illegale acties in het centrum van de belangstelling te plaatsen. Dit onder meer om de huidige woordinflatie enigszins in te tomen. Het artikel wordt gevolgd door een repliek van Schuyt en een dupliciek van de schrijvers. Met literaturopgave.

6

Langemeijer, F.F. *Rechtswinkels helpen 60.000 mensen per jaar*. Intermediair, 11e jrg., nr. 47, 21 november 1975, blz. 1-7 en 13 (N.).

De schrijver geeft een overzicht van de organisatie en werkzaamheden van de rechtswinkels in Nederland. In de beginfase was men enthousiast over de enorme toeloop van cliënten. In de tweede fase, waarin men momenteel verkeert, is het echter juist deze grote cliënten-aanwas die de rechtswinkeliers verontrust. Weliswaar wordt de leerme in de rechtshulp er door aangetoond, maar tevens blijft men die in stand houden door alleen de meest schrijnende gevallen te verhelpen. Volgens de schrijver is het nodig om over te stappen naar een derde fase: die waarin het initiatief van de rechtswinkels wordt overgenomen door de overheid.

7

Popkin, M.K., V.Stillner, L.W. Osborn e.a. *Novel behaviours in an extreme environment*. American journal of psychiatry, 131e jrg., nr. 6, juni 1974, blz. 651-654.

De schrijvers verrichtten een onderzoek aan een zuidpoolstation dat gedurende acht maanden niet van buitenaf bereikt kon worden; de klimatologische en geografische omstandigheden waren zeer slecht en bemoeilijken de aanpassing van de 22 man sterke overwinteringsgroep. De volgende drie doeleinden werden bij het veldonderzoek nagestreefd: 1) gedragsveranderingen kwalitatief en kwantitatief te beschrijven; 2) biografische en psychologische factoren vast te stellen en 3) enkele specifieke biochemische veronderstellingen over de oorzaken van het betreffende gedrag te toetsen. De auteurs bespreken de resultaten van dit onderzoek. Met literaturopgave. Een uitgebreidere weergave van het artikel is opgenomen op blz. 14.

8
Ronco, P.G. *Human factors applied to hospital patient care.*
Human factors, 14e jrg., nr. 5, 1972, blz. 461-470 (U.S.A.).

Vanuit psychologisch oogpunt bekeken wordt er volgens de schrijver bij de verbetering van de medische zorg in het geheel niet aan de patiënt gedacht. Dit acht hij zeer verwerpelijk, aangezien de patiënt meestal toch al in een gespannen toestand het ziekenhuis binnenkomt. Deze spanning wordt door de slechte opvang nog vergroot en zal het genezingsproces tegenwerken. De auteur verrichtte een onderzoek naar de betekenis van de fysieke omgeving van het ziekenhuis voor de patiënt. Verschillende omgevingen bleken hierbij verschillende soorten van gedrag met zich te brengen.

Met literatuuropgave.
Een uitgebreidere weergave van dit artikel is te vinden op blz. 21.

Strafrecht en strafrechtspleging

Zie ook excerpt nr. 47.

9
Buckhout, R. *Eyewitness testimony.*
Jurimetrics journal, 15e jrg., nr. 3, spring 1975, blz. 171-187 (U.S.A.).

Talrijke proeven wijzen erop dat verklaringen van ooggetuigen vaak minder betrouwbaar zijn dan zij lijken. Foutenbronnen liggen ten eerste in de oorspronkelijke situatie. Het voorval kan op het tijdstip waarop het plaatsvond voor de getuige van weinig belang geweest zijn. De duur van de observatie door de getuige beperkt het totaal aantal waargenomen feiten en de fysieke omstandigheden waaronder de waarneming plaats vond zijn meestal verre van ideaal. Ook de getuige zelf is een belangrijke foutenbron. Hij kan in spanning verkeerd hebben of in een slechte lichamelijke conditie. Zijn subjectieve verwachtingen kunnen zijn waarneming kleuren. Het komt zelfs voor dat mensen die helemaal niet bij een bepaalde gebeurtenis aanwezig zijn geweest zich toch als getuige daarvan melden, bijvoorbeeld om zich interessant te voelen. Een derde foutenbron kan liggen in de omstandigheden waaronder de informatie door de getuige gereproduceerd moet worden. Het tijdsverloop tussen het moment waarop de feiten plaatsgrepen en dat waarop de getuigenverklaring moet worden afgelegd is bepalend voor de hoeveelheid verbale en picturale informatie die men vergeet. De neiging treedt op om leemten in de herinnering achteraf in te vullen. Suggestief vragen kan een getuigenverklaring een bepaalde kant op

sturen. Conformisme van de getuige kan ertoe leiden dat hij zijn verklaring laat overeenstemmen met de mening van een meerderheid, zelfs al heeft die meerderheid ongelijk. De schrijver pleit voor meer op levensechte situaties gebaseerd onderzoek naar de betrouwbaarheid van getuigenverklaringen en geeft zelf twee voorbeelden van zulk onderzoek.

10
Buren, R.M. *Toward a critical theory of criminal justice.*
Crime and delinquency, 21e jrg., nr. 3, juli 1975, blz. 223-232 (U.S.A.).

Juridische faculteiten moeten er volgens de schrijver zorg voor dragen dat zij het hedendaagse strafrechtelijk optreden kritisch evalueren. Hij stelt voor om een nevenrichting 'kritische theorie' te ontwikkelen, die tussen de verheven analyse van sociale idealen (sociale filosofie) en het blootleggen van tekortkomingen van bepaalde justitiële instellingen (sociale kritiek) in kan staan.
Met literatuuropgave.

11
Carlson, N.A. *The federal prison system: forty-five years of change.*
Federal probation, 34e jrg., nr. 2, juni 1975, blz. 37-42 (U.S.A.).

De schrijver geeft een overzicht van de geschiedenis en de ontwikkeling van het gevangeniswezen in de afgelopen 45 jaar. Hij bespreekt hoopvolle ontwikkelingen, die volgens hem kunnen leiden tot verbetering van strafmaatregelen op alle niveaus, zoals het oprichten van het 'National Institute of Corrections', de toename van op de gemeenschap gerichte strafmaatregelen, het ontwerpen van kleinere, menselijker gevangenissen, het verbeteren van de kwaliteiten van de staf, nieuwe vormen van management, een beter gebruik van onderzoeksresultaten en het leggen van meer verantwoordelijkheid bij de delinquenten.

12
Clerc, F. *La détention préventive en Suisse.*
Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, 1975, nr. 1, blz. 61-77 (F.).

Om drie redenen heeft het volgens de schrijver zijn aandacht aan het instituut van de preventieve hechtenis in Zwitserland te wijden. Ten eerste zal dat land binnenkort het Europese verdrag tot bescherming van de rechten van de mens ratificeren, waardoor enkele wijzigingen in het strafprocesrecht noodzakelijk worden. Daarbij wordt men ondanks het feit dat decriminalisering in de mode is, geconfronteerd met een sterke toename van strafrechtelijke regels en het aantal vervolgingen dat wordt ingesteld en houdt het aantal rechterlijke ambtenaren geen gelijke tred met het

toenemend aantal strafzaken. In de derde plaats is de voorlopige hechtenis in toenemende mate aan kritiek onderhevig omdat ze wordt ten uitvoer gelegd op een manier die in deze tijd inadequaar moet worden genoemd. De preventief gehechten ervaren hun regiem als zwaarder dan dat van de veroordeelden. Omdat Zwitserland 27 verschillende wetgevingen kent is een eenduidig antwoord op de vraag of de regels betreffende de preventieve hechtenis achterhaald zijn moeilijk te geven. Het is volgens de schrijver eerder de discrepantie tussen de wet en de uitvoering ervan die in sommige gevallen problematisch is. Hij behandelt de voornaamste punten waarop de kantons verschillen in wetgeving en uitvoering. De conclusie is, dat als er kritiek moet worden uitgeoefend, dat die dan geen betrekking kan hebben op de wet of de wetgevers. Als er al van een probleem sprake is, dan moet dat worden gezocht in de aard van de moderne criminaliteit, vooral de economische, die vaak langdurig gerechtelijk vooronderzoek noodzakelijk maakt. Daarbij komt, dat de snelheid waarmee beslissingen over het toepassen van preventieve hechtenis moeten worden genomen, fouten in de hand werkt.

13
Constant, J. *Door de Belgische wetgever voorgeschreven maatregelen ter vervanging van de vrijheidsstraffen van korte en gemiddelde duur.*
Bulletin van het bestuur strafinrichtingen, 29e jrg., nr. 2, maart/april 1975, blz. 71-110 (B.).

De schrijver begint met een overzicht van de in België bestaande vrijheidsstraffen, hun duur en het penitentiaire regime waaraan de gedetineerden onderworpen zijn. Na behandeling van de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling gaat hij in op het systeem dat in werking is getreden sedert de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie. De eenvoudige opschorting en de probatie-opschorting van de veroordeling gaan vergezeld van bijzondere voorwaarden waaraan de delinquenten zich moeten houden en die een op-de-proefstelling betekenen. De tenuitvoerlegging van een uitgesproken straf kan worden tegengehouden door eenvoudig uitstel of probatieuitstel, waarbij het gerecht de probatievoorwaarden vaststelt. De wet van 29 juni 1964 stelt het Openbaar Ministerie, de onderzoek- en de vonnisgerechten in de gelegenheid, op verzoek van de verdachte of met diens instemming, een maatschappelijke enquête over zijn gedrag en zijn milieu uit te voeren. Een bij elke rechtbank opgerichte probatiecommissie houdt onder meer toezicht op de uitvoering van de probatiemaatregelen. De schrijver besluit zijn artikel met een bespreking van een aantal maatregelen die

gericht zijn op een gedeeltelijke vervanging van de vrijheidsstraf: het weekendarrest, de beperkte hechtenis, de beperkte vrijheid en het penitentiair verlof.
Met statistisch aanhangsel.

14
Delessert, D.A. *Les méthodes techniques de surveillance des personnes suspectes dans le procès pénal.*
Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht/Revue pénale Suisse, 91e jrg., nr. 2, 1975, blz. 182-207.

De politie wordt geconfronteerd met een hand over hand toenemende criminaliteit. Men ziet volgens de schrijver een escalatie van met delicten gepaard gaand geweld, de beroepsmatigheid van de criminaliteit neemt toe, de gebruikte technieken worden steeds geraffineerder en de mobiliteit van de delinquent is sterk toegenomen. De reeds overbelaste politie kan hier weinig tegenover zetten. Het is echter van belang dat zij, die de criminaliteit moeten bestrijden uitgerust zijn met de modernste en meest doelmatige middelen. Sinds de ontwikkeling van de dactyloscopie heeft de wetenschap een aantal technieken en methodes voortgebracht, die bij het strafproces een rol kunnen spelen. De schrijver behandelt de implicaties van het gebruik van, achtereenvolgens de tape-recorder, farmacologische middelen (waarheidssera), het openen van post, het gebruik van leugendetectors, optische instrumenten als camera's en kijkers en van af luisterapparatuur. De schrijver meent dat de federale wetten zich niet onder alle omstandigheden verzetten tegen het gebruik van genoemde opsporingsmiddelen.

15
Evjen, V.H. *The federal probation system: the struggle to achieve it and its first 25 years.*
Federal probation, 34e jrg., nr. 2, juni 1975, blz. 3-15 (U.S.A.).

De schrijver bespreekt de eerste pogingen om te komen tot een 'Federal probation law' en de oppositie tegen een dergelijke wet door rechters en het Ministerie van Justitie vóór het in werking treden in 1925. Ook noemt hij bepalingen van de oorspronkelijke Probation act en de wijzigingen van 1930. Tot slot bespreekt de auteur de kwalificaties, die zijn opgesteld voor reclasseringsambtenaren, inservice training, onderzoek en supervisie.

16
Felstiner, W.L.F. *Influences of social organization on dispute processing.*
Law and society review, 9e jrg., nr. 1, herfst 1974, blz. 63-94. (U.S.A.).

De manier waarop een maatschappij zijn conflicten reguleert is een product van de

daarin heersende waarden en dominerende psychologische vereisten, van de geschiedenis en de economische, politieke en sociale organisatie. Dit artikel gaat in op een aantal soorten van maatschappelijke organisatie en analyseert een aantal manieren waarop conflicten worden behandeld. De schrijver veronderstelt, dat de wijze waarop conflicten worden afgedaan samenhangt met de beschikbare middelen, zoals mogelijkheden tot dwang of tot het verkrijgen van relevante achtergrondinformatie. Hij onderzoekt wat het verband tussen de maatschappelijke organisatie en de methode van conflict-oplossing betekent voor de in de Verenigde Staten voorgestane hervormingen op dit terrein. Nieuwe instituties, zo concludeert de schrijver, dienen alleen dan geroepen te worden om beslissingen te nemen als vast staat dat degenen op wie die beslissingen betrekking hebben niet alsnog een beroep op de gewone rechter zullen doen. Veel kan men van dergelijke nieuwe instituties niet verwachten. Ons onvermogen om conflicten door rechtspraak of bemiddeling op te lossen zal op den duur wellicht worden gecompenseerd door het afnemen van de behoefte om ze aldus beslecht te willen zien. Met literatuuropgave.

17

Fillet, H. *Uitsluiting van verdedigers in de Bondsrepubliek Duitsland.*

Ars aequi, 24e jrg., nr. 8, september 1975, blz. 525-536 (N.).

Op basis van de bespreking van de artikelen 138a-d StPO (Strafprozessordnung), die de uitsluiting van advocaten van de verdediging in het proces regelen, van art. 137 StPO, dat het aantal gekozen verdedigers voor elke verdachte beperkt en van art. 146 StPO, dat de gemeenschappelijke verdediging van meerdere verdachten door één verdediger verbiedt, komt de schrijver tot de conclusie dat deze bepalingen in feite ten nadele van de verdachten werken en derhalve in strijd zijn met de rechtsstaatsgedachte. Met literatuuropgave.

18

Galanter, M. *Why the 'haves' come out ahead; speculations on the limits of legal change.*

Law and society review, 9e jrg., nr. 1, herfst 1974, blz. 95-160 (U.S.A.).

De schrijver geeft een aantal redenen aan waarom volgens zijn mening de financieel-economisch sterkeren in gerechtelijke procedures betere kansen hebben dan de zwakkere groepen. Hij geeft aan dat zij die regelmatig procederen, onder meer door een grotere bekendheid met de gang van zaken, bevoordeeld zijn boven hen die dat slechts incidenteel doen. Partijen die zich van een advocaat voorzien hebben over het algemeen meer succes

dan zij die dat niet doen. Juist zij die herhaaldelijk procederen blijken in de praktijk diegenen te zijn, die zich de beste rechtshulp kunnen veroorloven. De lijdelijkheid van de rechter, de overbelasting van de rechtbanken en de daaruit voortvloeiende vertraging werken in het voordeel van hen die zich een proces kunnen permitteren. De bestaande rechtsregels zijn over het algemeen afgestemd op de oude, cultureel dominante belangen. Alternatieven voor het bestaande systeem zijn: niet procederen, het zich onttrekken aan de conflictueuse situatie of het gebruik maken van andere conflict-oplossingssystemen, die al of niet aan de traditionele zijn gekoppeld. De schrijver besluit met het ontvouwen van een hervormingsstrategie, die gericht is op het veranderen van de bestaande rechtsregels, verbetering van de werking van de gerechtelijke instanties, een kwalitatieve en kwantitatieve verbetering van de rechtshulp en de verbetering van de positie van de sociaal-economisch zwakke groepen. Met literatuuropgave.

19

Gareis, B. *Die Bedeutung des Sports im Strafvollzug.*

Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, 24e jrg., nr. 1, maart 1975, blz. 41-49 (B.R.D.).

De schrijver brengt de opvatting naar voren, dat de sportbeoefening in een gevangenis een wezenlijke bijdrage aan de resocialisatie van jonge gedetineerden kan leveren. Gekwalificeerde sportpedagogen zouden het therapeutisch effect van sport kunnen bevorderen, wanneer zij systematisch zouden proberen bepaalde karaktertrekken via sportbeoefening te veranderen. Een groot voordeel van sporttherapie boven andere therapieën is, dat de betrokkenen zeer gemotiveerd zijn om sport te beoefenen. De schrijver doet de aanbeveling wetenschappelijke onderzoeken naar het therapeutisch effect van de sport te starten in plaats van te blijven steken in hypothetische uitspraken. Met literatuuropgave.

20

Hartung, D. *Das ärztliche Gutachten im Verkehrsstrafrecht aus der Sicht des Richters.*
Wagner, H.J. *Das ärztliche Gutachten im Verkehrsstrafrecht aus der Sicht des Arztes.*
Blutalkohol, 12e jrg., nr. 3, mei 1975, blz. 162-180 (B.R.D.).

Hartung (rechter) geeft een opsomming van gevallen waarin het naar zijn mening in verkeersstrafzaken noodzakelijk is dat de assistentie van medische experts wordt ingeroepen. Eén van de problemen is het vaststellen achteraf van wat het bloedalcoholgehalte moet zijn geweest tijdens het plegen

van een verkeersdelict. De schrijver bespreekt de rol van de medicus bij het vaststellen van de verwijtbaarheid en is van mening dat het uiteindelijk de rechter moet zijn die onafhankelijk – zij het eventueel met behulp van specialisten – een vonnis velt, ook al spelen moeilijke vaktechnische vragen een rol. Volgens Wagner (hoogleraar medicijnen) is het tegenwoordig veel minder dan vroeger nodig dat medische experts hun advies geven in verkeersstrafzaken waarbij alcohol een rol speelt; de te volgen procedures zijn inmiddels wel voldoende bekend. Veel belangrijker acht hij het op dit moment dat onderzocht wordt hoe men het gebruik van drugs kan bewijzen en welke gevolgen het gecombineerd gebruik van drugs en alcohol heeft. De auteur pleit voor een intensievere medische scholing van de rechter, zodat diens samenwerking met de expert vergemakkelijkt kan worden en de indruk, dat in feite de medicus het vonnis velt in plaats van de rechter, kan worden weggenomen. Met literatuuropgave.

21

Hattum, W.F.C. van *Tijdelijke onderbreking van de preventieve hechtenis (art. 80 Sv. en art. 47 Beginselenwet)*.

Nederlands juristenblad, 50e jrg., nr. 37, 1 november 1975, blz. 1210-1214.

In maart 1975 verzocht een preventief gedetineerde het ministerie van justitie tot schorsing van zijn hechtenis gedurende één dag om de bruiloft van zijn zuster te kunnen bijwonen. Het Ministerie verwees naar de raadkamer der rechtbank. De rechter wees het verzoek af en het Hof bevestigde de afwijzende beschikking. Volgens de schrijver liet de rechter zich leiden door art. 47 van de Beginselenwet. Hij betwijfelt de juistheid hiervan, daar volgens hem de wetgever bij het formuleren van dit artikel niet aan preventief ghechten had gedacht. Toepassing van art. 80 Sv. op tijdelijke schorsing zou naar zijn mening beter te pas gekomen zijn. De auteur wil daarmee echter nog niet beweren dat in dit speciale geval het verzoek tot schorsing door de rechter inderdaad had moeten worden ingewilligd.

22

Kidder, R.L. *Formal litigation and professional insecurity: legal entrepreneurship in South India*.

Law and society review, 9e jrg., nr. 1, herfst 1974, blz. 11-37 (U.S.A.).

Indiase advocaten houden zich vrijwel uitsluitend bezig met het procederen voor hun cliënten. De schrijver heeft in de stad Bangalore verschillende aspecten van het beroep van advocaat bestudeerd. Het grootste probleem van de advocaten daar, zelfs van de beste, is het verwerven en vasthouden van de cliënten. Men doet alles om zijn imago te verbeteren,

variërend van de aanschaf van indrukwekkende boekbanden voor op het kantoor tot en met niet ter zake doende, maar wel imponerende retoriek ter zitting. De meeste advocaten in Bangalore kozen voor de advocatuur toen andere studierichtingen voor hen gesloten bleken. De verhouding tussen advocaat en cliënt wordt gekenmerkt door een diep wederzijds wantrouwen. De procedures worden eindeloos gerekt. De aard van de relatie tussen de procederende partijen en hun financiële basis moeten worden beschouwd als de factoren die de duur, de strategie en de afloop van het proces bepalen. In de voor India normale procesgang wordt op de door de rechterlijke instanties gehanteerde regels en normen geen acht geslagen of zij worden omzeild. Daardoor beschikken de advocaten in Bangalore niet over een vaste basis van jurisprudentie, waarop zij hun acties kunnen afstemmen. Zij worden aldus experts in het traineren en zo tot weinig gewaardeerde bereiders van compromissen. Met literatuuropgave.

23

Lievense, J. *De minderjarige: kind van berekening*.

Maandblad geestelijke volksgezondheid, 30e jrg., nr. 9, september 1975, blz. 461-465 (N.).

Dit artikel betreft de problematiek rond de door de Staatssecretaris van justitie getroffen regeling ten aanzien van weggelopen minderjarigen. De auteur noemt als hoofdpunten van de regeling onder meer de ingestelde vertrouwenscommissie en de vertrouwenspersonen. Daarbij is de regeling er op gericht de hulpverlener te doen vrijwaren van vervolging ex art. 280 WvS. De kritiek van de auteur betreft het feit dat er een te grote afhankelijkheid ontstaat van de vertrouwenspersoon en de vertrouwenscommissie. Dit geldt zowel voor de ouders als voor de minderjarigen en de hulpverleners. Ook staat de betreffende regeling zijns inziens de wetswijziging van art. 280 WvS in de weg en daarmee een eventuele wijziging van het B.W. De auteur acht deze wijziging noodzakelijk, daar art. 280 WvS blijk geeft van de rechteloosheid van minderjarigen. Bovendien zou een wijziging bewerkstelligen dat de hulpverlening aan weggelopen jongeren uit de strafrechtelijke sfeer wordt gehaald, zodat bij een weglooppconflict tussen ouders en kind de hulpverlener niet meer vervolgd kan worden. De schrijver wil daarom dat de regeling niet ten uitvoer wordt gebracht zolang er nog geen wijziging van art. 280 WvS heeft plaatsgevonden.

24

Meeker, B.S. *The federal probation system: the second 25 years*.

Federal probation, 34e jrg., nr. 2, juni 1975, blz. 16-25 (U.S.A.).

De schrijver behandelt het Federal probation system over de periode 1950-1975. Een voorwaardelijke veroordeling is in deze periode tot één van de meest voorkomende vormen van veroordeling geworden. De auteur noemt de belangrijkste factoren die dit bewerkstelligd hebben.
Met literatuuropgave.

25
Robin, G.D. *Judicial resistance to sentencing accountability.*
Crime and delinquency, 21e jrg., nr. 3, juli 1975, blz. 201-212 (U.S.A.).

De schrijver geeft een sociaal-psychologische interpretatie van de weerstand van rechters tegen het afleggen van een verantwoording van vonnissen. Hij beschouwt deze weerstand als volkomen rationeel: de rechters wensen hun voordeelpositie in het strafrechtelijk systeem te handhaven. De auteur beschouwt hen als behorend tot de hoge ambtenaren die momenteel een zeer grote beslissingsbevoegdheid hebben en die dus ook het meeste te vrezen hebben van een sociale verandering. Vandaar dat volgens hem de rechters zo angstvallig trachten hun sociale status en de bureaucratische status quo in stand te houden. Niettemin acht hij het een zeer dringende zaak dat zij hun vonnissen gaan verantwoorden.
Met literatuuropgave.

26
Sigler, M.H. *Abolish parole?*
Federal probation, 34e jrg., nr. 2, juni 1975, blz. 42-48 (U.S.A.).

De schrijver bespreekt de huidige gang van zaken bij de 'U.S. Board of parole'. Er is een systeem ontwikkeld om in de beslissingen meer rechtvaardigheid en gelijkheid te brengen. Of het systeem werkt, is echter afhankelijk van het feit of rechtvaardigheid en gelijkheid ook werkelijk bij de veroordeling bewerkstelligd worden. De auteur bespreekt een aantal probleemgebieden.

27
Sullivan, D.C. en Larry L. Tifft. *Court intervention in correction. Roots of resistance.*
Crime and delinquency, 21e jrg., nr. 3, juli 1975, blz. 213-222 (U.S.A.).

In tegenstelling tot vroeger bemoeien de gerechten zich tegenwoordig vrij veel met wat er in het gevangeniswezen gebeurt. Schrijvers die hieraan een studie hebben gewijd zijn echter van mening dat de gerechten met hun richtlijnen al te ver willen gaan. De meeste auteurs benadrukken volgens de schrijver, dat die richtlijnen wegens personeelsgebrek in het gevangeniswezen niet kunnen worden opgevolgd. Zelden geven zij als reden organisatorische problemen en dergelijke; de schrijver

verbindt hieraan een aantal conclusies.
Met literatuuropgave.

28
Veen, Th.W. van. *Onttrekken van minderjarigen aan gezag en toezicht.*
Proces, 54e jrg., nr. 5, mei 1975, blz. 109-121 (N.).

Bij de behandeling van de begroting van justitie voor 1975 in de Tweede Kamer is een motie aangenomen om artikel 280 Wetboek van Strafrecht te wijzigen. Daarmee wilden de voorstemmers bereiken dat hulpverlenende organisaties van maatschappelijk werk niet meer gedwongen zouden kunnen worden mee te werken aan het naar hun ouders terugbrengen van uit huis weggelopen minderjarigen. De schrijver besteedt, in samenhang met artikel 279 van genoemd wetboek (dat het opzettelijk een minderjarige aan het wettig over hem gestelde gezag onttrekken strafbaar stelt) aandacht aan de totstandkomingsgeschiedenis van artikel 280. Vervolgens behandelt hij de op dit onderwerp betrekking hebbende jurisprudentie. De schrijver geeft als zijn opinie, dat de hulpverlener, die meent in het belang van de weggelopen minderjarige en diens ouders of verzorgers het kind aan de nasporingen van de politie te moeten onttrekken, een beroep op de kinderrechter zou moeten kunnen doen. Deze rechter zou daarop, na de hulpverlener de gelegenheid tot gehoord te worden te hebben gegeven, moeten beslissen. De strafsancie zou in dier voege gewijzigd moeten worden dat degene die in de uitoefening van maatschappelijk werk ondanks het bevel tot medewerking van de kinderrechter een minderjarige, die zich aan zijn zorg heeft toevertrouwd, aan de nasporingen van de justitie en de politie onttrekt of verbergt, strafbaar is.

Criminologie

29
Debuyst, Ch. *Les nouveaux courants dans la criminologie contemporaine: la mise en cause de la psychologie criminelle et de son objet.*
Revue de droit pénal et de criminologie, 55ste jrg., nr. 10, juli 1975, blz. 845-870 (B.).

Er is een ontwikkeling gaande die het karakter van de traditionele criminele psychologie en het voorwerp van haar studie aan het wijzigen is. Was voorheen de criminele psychologie gericht op het als delinquent bestempeld gedrag en de dader, thans gaat de belangstelling meer uit naar het hele proces waarin delinquent gedrag tot stand komt en de mechanismen die daarbij een rol spelen. Het onderzoeksterrein van de criminele psychologie moet derhalve uitgebreid worden tot alle problematische gedragingen die in delinquent gedrag kunnen

ontaarden. Men zal volgens de schrijver deze situaties op moeten sporen en analyseren om zodoende hierin te kunnen bemiddelen. Met literaturopgave.

30
Dijksterhuis, F.P.H. *The specific preventive effect of penal measures on subjects convicted for drunken driving.* Blutalkohol, 12e jrg., nr. 3, mei 1975, blz. 181-191 (B.R.D.).

De schrijver onderzocht de speciaal-preventieve werking van enerzijds zware gevangenisstraf en anderzijds een humaner soort tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen bij personen die waren veroordeeld wegens dronken rijden. Bij een groep van 1674 veroordeelden in het noorden van Nederland (1960 tot 1964) werd aangetoond, dat een strenge straf geen effectief middel is om recidive bij dronken rijders te voorkomen. Verder vergeleek de auteur twee groepen van elk 76 veroordeelden. De ene groep zat in een moderne, half-open inrichting, speciaal bestemd voor verkeersdelinquenten, de andere in een meer traditionele gevangenis. Twee jaar na vrijlating gaven 40 personen van de eerste en 33 van de tweede groep toe, in het afgelopen jaar opnieuw met teveel op achter het stuur te zijn gaan zitten. Het verschil in deze aantallen is volgens de schrijver te klein om tot conclusies te komen. Hij spreekt zijn voorkeur uit voor een half-open inrichting. Niettemin acht hij het noodzakelijk dat voor deze categorie misdadigers naar andere sancties wordt gezocht, die de staat minder geld kosten.

31
Guenther, A.L. *Compensations in a total institution; the forms and functions of contraband.* Crime and delinquency, 21e jrg., nr. 3, juli 1975, blz. 243-254 (U.S.A.).

De schrijver tracht na te gaan hoe niet-vrijwillige cliënten in totalitaire inrichtingen, met name gevangenissen, reageren op de beperkingen die daardoor aan hen worden opgelegd. De gevangenen blijken dikwijls compensatie te zoeken in het stelen, fabriceren en smokkelen van verboden handelswaar. De schrijver onderzoekt wat de reacties zijn van het gevangenispersoneel op deze gedragingen. Het laatste gedeelte van het artikel wijdt hij aan de verschillende vormen van smokkel die in een detentie-situatie plegen voor te komen. Met literaturopgave.

32
Nelker, G. *Alcohol en verkeer. Overeenkomst en verschil in verschillende landen.* Feiten, 12e jrg., nr. 1, oktober 1975, blz. 19-23 (N.).

Na een vergelijkend overzicht van alcoholgebruik en dodelijke ongevallen in verschillende

landen constateert de auteur dat een zwaar gebruik van alcohol samengaat met een verhoogd aantal verkeersongevallen. Verder blijkt het alcoholgebruik negatief te correleren met het Bruto nationale produkt. Er kan echter geen correlatie bewezen worden tussen ongevallen en het Bruto nationale produkt. De auteur trekt de conclusie dat het aantal ongevallen veranderd kan worden door verhoging of verlaging van het alcoholgebruik. Bovendien is volgens hem gebleken dat in de landen waar de wetgeving voor drinken en rijden zeer streng is, te weten in Zweden en Noorwegen, relatief weinig verkeersongevallen plaats vinden.

33
Pels, D.C., Th.L. McDoyle en S.H. Schuman. *Drinking-driving behaviour of young men in relation to accidents.* Journal of Studies on alcohol, 36e jrg., nr. 7, 1975, blz. 956-970 (U.S.A.).

Om na te gaan wat de rol is van het gebruik van alcoholhoudende dranken in het veroorzaken van ongelukken bij jongeren werden zowel gegevens bestudeerd van een representatieve steekproef bestaande uit 1670 jongeren uit Michigan als gegevens van officiële ongevallen-statistieken van vier Amerikaanse staten. De helft van de twintigjarigen bleken minstens één maal per week te drinken en bestuurden minstens één maal per maand een auto na gebruik van alcohol. Dit gebruik speelde een rol in drie tot acht procent van alle auto-ongelukken veroorzaakt door twintigjarigen. Het hoogste aantal ongelukken zonder dat alcohol in het spel was, kwam voor in de leeftijdscategorie van 18 tot 20 jaar. Daarentegen kwamen de meeste ongelukken waarbij wel alcoholgebruik in het geding was, voor bij de categorie van 22 tot 24 jaar. Met literaturopgave.

34
Rizzo, N.D. *Dyslexia and delinquency: a new dyslexia screening test.* International journal of offender therapy and comparative criminology, 19e jrg., nr. 2, 1975, blz. 164-177 (G.B.).

Volgens de schrijver bestaat er een verband tussen slechte schoolresultaten en delinquent gedrag. Leerproblemen worden soms veroorzaakt door dyslexie, dat is woordblindheid bij lezen en schrijven. Dyslexie treedt op als de leerling de gegevens die hem via de verschillende zintuigen bereiken niet kan integreren. Tot zijn zintuiglijke vermogens verder ontwikkeld zijn, ziet zo'n leerling slechts brokstukken van woorden en incomplete zinnen. De schrijver presenteert een naar zijn zeggen eenvoudige test, waarmee de aanwezigheid van dyslexie snel kan worden vastgesteld. Hij is van mening dat leraren zich meer moeten inspannen om langzame leerlingen, wier perceptie nog

inadequaats is, te helpen. Hun traagheid is geen teken van domheid of gebrek aan interesse maar een aanwijzing dat zij bijzondere hulp nodig hebben.

35
Shover, N. *Criminal behaviour as theoretical praxis*.
Issues in criminology, 10e jrg., nr. 1, voorjaar 1975, blz. 95-108 (U.S.A.).

De stabiliteit van het strafrechtssysteem en het bestaan van hen die er in werkzaam zijn, vereisen de steun van de onderdrukten. Zij gebruiken dikwijls dezelfde 'theorieën', die momenteel populair zijn onder de medewerkers, om hun eigen criminaliteit uit te leggen en te verklaren. Zo ondersteunen zij ook het ideologisch systeem. De schrijver bespreekt hoe dit proces verloopt.
Met literatuuropgave.

36
Skogan, W.G. *Measurement problems in official and survey crime rates*.
Journal of criminal justice, 3e jrg., nr. 1, voorjaar 1975, blz. 17-32 (U.S.A.).

De twee belangrijkste methoden in Amerika om misdaad te meten zijn ten eerste het gebruikmaken van officiële politiestatistieken en ten tweede het gebruiken van overzichten met gegevens omtrent slachtoffers. Elk van beide methoden heeft volgens de schrijver zijn eigen fouten en gebreken. Vergelijkingen van de beide soorten gegevens acht hij van nut om na te gaan in hoeverre de cijfers betrouwbaar zijn. Ook kan men volgens hem op die manier aan de weet komen welke correcties er moeten worden aangebracht om de getallen tot hun juiste proporties te brengen.
Met literatuuropgave.

37
Scimecca, J.A. *The implications of the sociology of C. Wright Mills for modern criminological theory*.
International journal of criminology and penology, 3e jrg., nr. 2, mei 1975, blz. 145-153.

De auteur wil in het artikel aantonen, dat het hele werk van Mills een samengesteld model vormt van de mens, de maatschappij en de historische relatie tussen beiden en dat dit model de basis kan vormen voor een theorie van crimineel gedrag. Mills zag de ontwikkeling van de persoonlijkheid in termen van vier sleutelbegrippen: organisatie, psychische structuur, persoon en karakter-structuur. Het eerste begrip duidt op de biologische component, het tweede op de integratie van waarneming en emoties, het derde, de persoon refereert aan de mens als speler van een rol; het laatste begrip is het meest complete begrip van het individu. De psychologie van een

individu en de controle van een samenleving worden door het begrip rol aan het begrip instituut gekoppeld. Een instituut is een organisatie van rollen. Mills onderscheidt vijf van deze instituten die samen met vier sferen de structuur van de maatschappij vormen. Met deze sferen bedoelt Mills gedragsvormen die karakteristiek voor een instituut zijn. Met gebruik van deze begrippen geeft de auteur de mogelijkheid van een relativistische criminologische theorie aan. Met deze theorie wil hij een nieuwe kijk bieden op een dilemma als indeterminisme en determinisme, op de ontwikkeling van gedragspatronen die criminogeen worden genoemd, en op de mechanismen waarmee een maatschappij communiceert over criminaliteit.

Gevangeniswezen

Zie ook excerpt nr. 27

38
Bidna, H. *Effects of increased security on prison violence*.
Journal of criminal justice, 3e jrg., nr. 1, voorjaar 1975, blz. 33-47 (U.S.A.).

In verschillende gevangenis in Californië werden strengere veiligheidsmaatregelen ingevoerd om een afname van de geweldpleging binnen de inrichtingen te bevorderen. Een belangrijke afname in het totale aantal onregelmatigheden en een wijziging van het patroon van onregelmatigheden was het gevolg van deze strengere veiligheidsmaatregelen. Er was echter geen sprake van een afname van het aantal geweldplegingen tegen de gevangenisstraf. Dit bleek uit een vergelijkend onderzoek vóór en na de invoering van de maatregelen. De auteur benadrukt, dat er meer onderzoek moet worden gedaan naar de karaktereigenschappen van gewelddadige gevangenen, omdat deze mogelijk het niet gewelddadige deel van de gevangenisbevolking beïnvloeden. Ook moet voor een verklaring van de wijzigingen in het geweldspatroon opnieuw onderzoek worden gedaan. De auteur besluit met een aantal hypothesen voor de verklaring van deze wijzigingen. Zo zou de verandering van collectieve naar individuele geweldpleging kunnen worden veroorzaakt door de toename van de gevangenisbevolking, de vereenzaming van de gevangene of de afname van de groepsvorming binnen de gevangenis.

39
Cohen, S. en L. Taylor. *The experience of time in long-term imprisonment*.
New society, 16e jrg., 31 december 1970, blz. 1156-1159 (G.B.).

De schrijvers bespreken de tijdsbeleving van zeer

langdurig gestraften. Het grote probleem voor deze mensen is, hoe ze de tijd moeten doorkomen. Een toekomstperspectief hebben zij niet; zieh voorbereiden op het uitoefenen van een beroep of op terugkeer naar vrouw en kinderen is zinloos, want daarvan zal geen sprake zijn. De schrijvers noemen het een wrede paradox dat sinds de afschaffing van de doodstraf in tegenstelling tot vóór die tijd, van mensen wordt gevraagd dat zij opgewassen zijn tegen zo'n vreselijk vooruitzicht. Een uitgebreidere weergave van dit artikel is te vinden op blz. 19.

40

Colter, N.C. *Subsidizing the released inmate*. Crime and delinquency, 21 jrg., nr. 3, juli 1975, blz. 282-285 (U.S.A.).

Er bestaat volgens de schrijver een grote behoefte aan financiële bijstand aan ex-gedetineerden gedurende de eerste maanden na hun vrijlating. Men kan veel beter de recidive bestrijden door de gevangene met financiële steun in vrijheid te stellen dan door allerlei programma's, zoals die tegenwoordig in trek zijn, binnen de gevangenis toe te passen. Voor de belastingbetaler hoeft de methode geen grotere last te betekenen; veeleer zal dit soort hulp op den duur goedkoper zijn dan het continueren van de opsluiting.

41

Lely, L.G. *Der Aufsichtsbeamte als Therapeut?* Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 58e jrg., nr. 2, april 1975, blz. 94-99 (B.R.D.).

Aan de hand van het programma van Steller en Berbalk voor de seholing van bewakingspersoneel op bepaalde gebieden van gedrags- en psychotherapie traecht de schrijver aan te tonen dat het verwaarlozen van de gevangenisstructuur ertoe kan leiden, dat het doel van zo'n programma niet wordt bereikt. Hij vreest dat mensen die in de gevangenis zijn opgesloten weinig geneigd zijn hun problemen ter discussie te stellen en dat de bewakers door de rol die zij vervullen, nauwelijks gelegenheid zullen vinden een zinvolle bijdrage te leveren aan de resocialisatie van de gevangenen. Eerder zullen zij trachten het gedrag van de delinquent zodanig te wijzigen, dat deze zich rustig houdt en ordeverstoringen beperkt blijven. Steller en Berbalk hebben hiermee volgens de auteur geen rekening gehouden. Beter zou het volgens hem zijn, als eerst de emotionele afstand tussen bewakers en gevangenen wordt verkleind. Therapeutisch werk van bewakers acht de schrijver alleen denkbaar als tevens in de organisatiestructuur van de gevangenis daartoe de mogelijkheden worden gesehapen. Met literatuuropgave.

42

Lenihan, K.J. *The financial condition on released prisoners*. Crime and delinquency, 21e jrg., nr. 3, juli 1975, blz. 266-281 (U.S.A.).

De schrijver gaat na, hoe ongeveer de financiële positie van de gedetineerde is bij het verlaten van de gevangenis. Het bedrag aan geld dat men bij zijn vrijlating ontvangt kan volgens twee formules worden bepaald: of de staat geeft een vastgesteld bedrag, zonder te letten op spaargelden, of zij vult het gespaarde geld aan tot een zekere som. In de meeste staten van Amerika komt het uitgekkeerde bedrag neer op twintig à dertig dollar. Slechts in zeven staten is het zestig dollar of meer. Meestal hebben de gedetineerden zeer weinig spaargeld, voornamelijk doordat ze tijdens de gevangenschap nauwelijks verdienen. Werkverlofprogramma's worden nog maar weinig toegepast. Slechts twee staten zijn bereid tot het verstrekken van leningen.

43

Neuland, G. *Was man beim Umgang mit Häftlingen wissen sollte. Zur Entwicklung des Psychologieunterrichts für Aufsichtsbedienstete am H.B. Wagnitz-Seminar, Rockenberg*. Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe 24e jrg., nr. 1, maart 1975, blz. 19-23 (B.R.D.).

De auteur zet uiteen welke ontwikkelingen zich in de laatste twintig jaar hebben voltrokken in de psychologie-lessen voor het personeel van penitentiaire inrichtingen. De veranderingen die zich hebben voorgedaan zijn in vier fasen te onderscheiden. In de eerste jaren bestonden de lessen uit een inleiding in de centrale psychologische begrippen; in de tweede fase werd dieper ingegaan op problemen die zich voordoen in de inrichtingen van het gevangeniswezen, een soort gevangenispsychologie. In de derde fase werd de nadruk gelegd op de casuïstiek: de deelnemers werden gestimuleerd zelf meegemaakte situatie naar voren te brengen. Omdat het steeds duidelijker werd dat het voor de deelnemers erg moeilijk was om de theoretische kennis, opgedaan tijdens de lessen, in de praktijk toe te passen, besteedde men de vierde fase voornamelijk aan groepsdynamische oefeningen: zoals rollenspelen. Steeds werd getracht de oefeningen terug te koppelen naar de praktijk van de inrichting. De schrijver besluit met een opsomming van de onderwerpen die in de lessen behandeld worden.

44

Railsback, T. *Correction: a long way to go*. Federal probation, 34e jrg., nr. 2, juni 1975, blz. 48-51 (U.S.A.).

Om de maatschappij te beschermen moeten volgens de schrijver in strafinrichtingen de delinquenten veranderd worden in productieve

aan de wet gehoorzame individuen. Hiertoe behoeft het gevangeniswezen hervormingen. Hij bespreekt enige recente ontwikkelingen.

45
Walter, M. *Soziale Hilfe und Sozialkontrolle in der gesetzspolitischen Diskussion (deel 2 en 3)*.
Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 58e jrg., nr. 2, april 1975, blz. 99-108 (B.R.D.).

Het eerste deel van dit artikel is samengevat in excerpt nr. 280 (Justitiële Verkenningen nr. 5, 1975). In het tweede en derde deel betoogt de schrijver dat de rolconflicten van de sociaal werker de tegenstrijdigheden in het sociaal werk weerspiegelen tussen de opvatting enerzijds, dat individuele hulp het belangrijkste is en anderzijds, dat sociale beheersing voorop moet staan. Eén van de conflicten is: moet de sociaal werker vertrouwelijke informatie die hij van de cliënt krijgt doorgeven aan belanghebbende andere instanties? Volgens de schrijver moet hij dat onder bepaalde (hier genoemde) voorwaarden beslist niet doen. Ook bij gedwongen opname van een niet-delinquent in een psychiatrische instelling speelt het conflict tussen sociale beheersing en hulp aan het individu. Met betrekking tot plaatsing in gevangnissen pleit de auteur ervoor, mede ter vermindering van de genoemde rolconflicten, maar ook om onnodige stigmatisering te omzeilen, behandeling binnen de gevangenis te vervangen door behandeling erbuiten. Met literatuuropgave.

Reclassering

46
Sacks, M.J. *Making work release work: convincing the employer*.
Crime and delinquency, 21e jrg., nr. 3, juli 1975, blz. 255-265 (U.S.A.).

Als men gevangenen op werkverlof wil sturen moeten de potentiële werkgevers ervan overtuigd worden dat ze goede en betrouwbare werknemers kunnen verwachten. De schrijver gaat na wat de meest effectieve manieren zijn om dit te bewerkstelligen. Het blijkt dat de toepassers van werkverlofprogramma's lang niet allen hetzelfde denken over de aanpak. Een aantal verschillende opvattingen wordt door de auteur besproken. Met literatuuropgave.

Psychiatrische zorg

47
Borgman, R.D. *Diversion of law violators to*

mental health facilities.
Social casework, 56e jrg., nr. 7, juli 1975, blz. 418-426 (U.S.A.).

Zowel medici als juristen raken steeds meer geïnteresseerd in een doorverwijzing van wets-overtreders naar inrichtingen van geestelijke gezondheidszorg. Van deze procedure wordt wel beweerd, dat het een betere aanpak is, omdat de psychiatrische hulp minder stigmatiserend werkt. Er wordt echter ook wel beweerd, dat dit verschil niet aanwezig is. De auteur heeft een onderzoek bij een groep van vijftig wets-overtreders gedaan die in een bepaalde fase van het proces zijn doorverwezen naar zo'n inrichting. Het bleek dat deze groep veelal gezien werd als een overlast voor de gemeenschap, waarvoor de strafrechtelijke instituten niet voldoende geduld kunnen opbrengen. De overplaatsing naar een inrichting kan zonder een grote aantasting van de individuele rechten plaatsvinden maar het is de vraag of deze inrichtingen een humanere behandeling kunnen geven dan de gevangenis-sen. De behandeling van wets-overtreders in deze inrichtingen wordt met name inhumaan gevonden, zo concludeert de auteur, omdat zij vaak ten onrechte als psychotisch of neurotisch worden beschouwd. De invloed van de behandeling op de recidive wordt voornamelijk bepaald door de tijdsduur van een eventueel optredende werkloosheid van de wets-overtreder na zijn behandeling. Bovendien bleek behandeling in de vrije maatschappij effectiever dan in een intern ziekenhuis-programma. Met literatuuropgave.

48
Frenkel, F.E. *Ongewenst en hinderlijk. De stoelen van rechter en psychiater*.
Maandblad voor de geestelijke volksgezondheid, 30e jrg., nr. 5, mei 1975, blz. 289-295 (N.).

In een samenvatting van zijn bijdrage aan de Studium Generale cyclus 'de rechtspositie van de psychiatrische patiënt' (Erasmusuniversiteit van Rotterdam), geeft de auteur een overzicht van het structurele aspect van verschillende parallellen van de psychiatrie en de strafrechtswetenschappen. Zowel in de psychiatrie als in het strafrecht is sprake van een min of meer expliciete dwanguitoefening op personen van wie het gedrag als ongewenst of hinderlijk wordt ervaren. Aan de positie van delinquent zowel als patiënt kleeft het stigma van onvolwaardigheid; hij moet zich leren aan te passen en te reclasseren. De auteur wijst erop dat het goed is zich bewust te zijn van de impliciet aanwezige ideologieën achter het ingrijpen zoals dat in het dagelijks leven plaatsvindt. De monopolisering en 'taboeïsering' van geweldpleging en agressie brengen met zich mee dat in onze samenleving de toepassing van

geweld stringent gelegitimeerd moet worden. De auteur concludeert, dat zowel voor de psychiatrie als het strafrecht geldt, dat moet worden voorkomen dat op het onderzoeksterrein beperkende vooronderstellingen kritiekloos op de behoeften van de bestaande geordende samenleving worden gebaseerd.

49

Goldstein, E. *Compulsory treatment in Soviet psychiatric hospitals: a view from the inside*. International journal of offender therapy and comparative criminology, 19e jrg., nr. 2, 1975, blz. 121-128 (G.B.).

De schrijver, zelf jarenlang forensisch psychiater te Leningrad, gaat in op de vraag of politieke dissidenten in Rusland om andere dan medische redenen in psychiatrische inrichtingen worden opgesloten. In de U.S.S.R. kunnen drie factoren bijdragen tot een eventueel misbruik van de psychiatrie: diagnostische, juridische en ideologische. Diagnostische problemen bestaan bij de vaststelling van schizofrenie en daar waar sociaal-culturele factoren medebepalend kunnen zijn bij het bestempelen van gedrag tot psychopatisch. Het strafprocesrecht in de Sovjet-Unie vergroot deze problemen nog door van de psychiater een duidelijk antwoord te verlangen op de vraag of de verdachte al dan niet toerekeningsvatbaar is. Een team van drie deskundigen beslist hierover. De rechter volgt die beslissing vrijwel altijd, zonder dat verdachte of getuigen gehoord worden en zonder dat contra-expertise toegestaan is. Als de rechter tot een gedwongen behandeling beslist stelt hij daar geen bepaalde termijn voor en kan hij zelfs tegen het advies van de behandelende medici in de termijn verlengen. Na ontslag komt de patiënt onder toezicht van een regionaal psychiatrisch behandelingscentrum, dat eventueel kan beslissen de betreffende persoon weer op te nemen. Dergelijke, eerder administratieve dan medische beslissingen maken van een psychiatrische kliniek meer een detentiecentrum dan een psychiatrische inrichting. Volgens de schrijver gaat het niet zozeer om de vraag of de diagnoses op grond waarvan dissidenten naar psychiatrische inrichtingen worden gestuurd wel deugdelijk zijn, maar meer om de vraag of gedwongen behandeling van hen die van de 'norm' afwijken überhaupt wel te rechtvaardigen is.

50

König, P. en W. Sluga. *Behandlung von Strafgefangenen mit psychischen Besonderheiten*. Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, 24e jrg., nr. 1, maart 1975, blz. 27-33 (B.R.D.).

De auteurs bespreken de ontwikkeling van een speciale gevangenis voor delinquenten met ernstige psychische problemen. De inrichting

werd in 1963 in Oostenrijk geopend. Zij wijzen op het dualisme in de beleidsvoering: het juridische beheer en de psychiatrische leiding zijn gescheiden. Er wordt een overzicht gegeven van de verschillende gehanteerde therapieën. De therapeutische doelstelling, (te weten het verminderen van het gebruik van geweld door de delinquenten) wordt besproken. Gebleken is dat het therapeutische model van deze bijzondere gevangenis in andere gevangenisnavolging heeft gevonden. Daardoor is de functie van de bewuste inrichting veranderd. Meer en meer wordt aan de inrichting de doelstelling toegedacht dat zij nieuwe therapeutische modellen gaat ontwikkelen, en wel in het kader van de paragrafen over de ontoerekenbaarheid. Met literaturopgave.

51

Rotthaus, K.P. *Sozialtherapie in der Dr.-van-der-Hoeven-Kliniek in Utrecht*. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 58e jrg., nr. 2, april 1975, blz. 83-93 (B.R.D.).

De schrijver bracht een studiebezoek van drie weken aan de Van der Hoevenkliniek in Utrecht. Hij vertelt hoe men er in leefgroepen woont onder leiding van een team van groepsleiders. Deze groepsleiders worden bijgestaan door een staf van specialisten. Alle beslissingen worden gezamenlijk genomen en ook de patiënten nemen regelmatig deel aan de beslissingsprocedures. De kliniek is half-open en men bevordert er het contact van de patiënten met de buitenwereld, zonder daarbij echter de veiligheidsaspecten uit het oog te verliezen. De ontwikkeling van het therapeutisch werk en van de individuele patiënt worden er systematisch geëvalueerd en geanalyseerd. De auteur beschrijft de huidige toestand als het resultaat van een bijna twintigjarige ontwikkeling. Hij gaat na waaraan de effectiviteit van het werk in deze kliniek te danken is en verbindt daar conclusies aan voor de organisatie van soortgelijke klinieken in Duitsland.

Kinderbescherming

52

Jong, N.H.J. de. *Het criminaliteit-bevorderende effect van plaatsing in een kindertehuis*. Groningen, 1975.

De schrijver gaat na of de plaatsing van jongens in een kindertehuis criminaliteit-bevorderend werkt. De studie leidt tot de conclusie dat dit inderdaad het geval is en dat grote terughoudendheid bij de hantering van het middel van plaatsing in een kindertehuis geboden is. Van het rapport is een verkorte weergave opgenomen op blz. 23.

53
Ter Haar, L. *Het weglopen van minderjarigen en het veelomstreden artikel 280 Sr.* Tijdschrift voor de politie, 37e jrg., nr. 6, juni 1975, blz. 209-214 (N.).

De ontwikkelingen die zich de laatste tijd hebben voorgedaan rond het weglopen van minderjarigen en het veelomstreden artikel 280 Sr. worden nog eens op een rij gezet, niet zozeer om een nieuwe visie op deze problematiek te leveren, maar om de noodzaak van een vergelijk ten aanzien van deze zaak aan te tonen. Bij de voortdurende onenigheid komt de hulpverlening aan kinderen en ouders in het gedrang: men is te zeer bezig zijn eigen belangen te verdedigen en het hele probleem dreigt daardoor volgens de schrijver min of meer een prestigekwestie te worden.

Politie

54
Brown, W.P. *Local policing - a three dimensional task analysis.* Journal of criminal justice, 3e jrg., nr. 1, voorjaar 1975, blz. 1-16 (U.S.A.).

De schrijver tracht een bruikbare en duidelijke analyse te geven van de taak van de gemeentepolitie. Hij geeft een samenvatting van eerdere pogingen om de aard van het politiewerk te bespreken en ontwikkelt een beschrijvend model dat gebaseerd is op een matrix-analyse bestaande uit drie delen. Deze delen zijn de behoeftes van het publiek, de reactie hierop van officiële zijde en het contact tussen de individuele burger en de politie enerzijds naast het algemene probleem dat een bepaald misdrijf betekent anderzijds. Het resultaat van de analyse is een driedimensionaal model van de politietaat dat bestaat uit vier afzonderlijke en onderling verwisselbare elementen. Met literatuuropgave.

55
Peijster, C.N. *De sociale taak van de politie. Het Haagse systeem van rayonagenten.* Het tijdschrift voor de politie, 37e jrg., nr. 12, december 1975, blz. 421-424 (N.).

Volgens de schrijver is de politie zich nog niet algemeen bewust van het feit, dat haar hele taakuitoefening zich in meer sociale richting verplaatst. Volgens hem is zij niet zo snel geneigd om haar 'sociale' taak als volwaardig te zien. Hij geeft een taakomschrijving van de Haagse rayonagenten, voor wie het werk al sinds 1968 voornamelijk van hulpverlenende aard is. Het Haagse systeem werkt dermate bevredigend, dat de samen-

werking met instellingen van maatschappelijk werk zal worden voortgezet en uitgebreid. De in Den Haag gekozen oplossing betekent volgens de auteur dat de tweeslachtigheid van de individuele ambtenaar (repressie en hulpverlening in één persoon verenigd) is weggenomen: de rayonagent is specialist op het terrein van de sociale taakvervulling; hij heeft geen functie in de tot de politietaat behorende rechtsordehandhaving.

56
Spiess, R. *Die Polizei im Kontakt mit radioaktiven Stoffen.* Kriminalistik, 29e jrg., nr. 9, september 1975, blz. 396-403 (B.R.D.).

Radio-actieve stoffen worden in de geneeskunde, research en techniek steeds meer gebruikt. Na een uiteenzetting over radio-actieve straling en de gevaren daarvan wijst de auteur erop dat deze stoffen ook geregeld getransporteerd moeten worden. Het is de politie, die in moet grijpen als zich hierbij ondanks de strenge veiligheidsvoorschriften incidenten voordoen. De schrijver zet uiteen, hoe er bij een 'stralenalarm' door de politie wordt opgetreden en is van mening dat zij in dergelijke situaties samen met de brandweer een zeer verantwoordelijke taak heeft, die het heil van heel de samenleving dient.

57
Heyboer, H.J. *Samenwerking tussen politie en assuradeuren.* Het tijdschrift voor de politie, 37e jrg., nr. 12, december 1975, blz. 431-439 (N.).

De politie en de schadeverzekeraars zullen er volgens de schrijver samen in moeten kunnen slagen de toenemende onveiligheid en de steeds groter wordende schade binnen de perken te houden. Hij bespreekt een aantal mogelijkheden die hij hiertoe ziet en is van mening dat men in Engeland en West-Duitsland al op een veel hoger niveau van misdaadpreventie staat. De auteur benadrukt, dat veel bereikt kan worden door een deskundige voorlichting van de potentiële slachtoffers van dieven, inbrekers, rovers en vernielers; daaraan is naar zijn mening duidelijk behoefte.

Drugs

58
Kühne, H.K. *Drogenprobleme und ihre Bekämpfung in südost-asiatischen Ländern.* Kriminalistik, 29e jrg., nr. 2, februari 1975, blz. 65-68 (B.R.D.).
Kriminalistik, 29e jrg., nr. 3, maart 1975, blz. 116-120 (B.R.D.).

De auteur bespreekt het probleem van de verdovende middelen voor een aantal zuidoost-Aziatische landen, namelijk India, Singapoer, Indonesie, Hongkong, Taiwan en Japan. Van elk afzonderlijk wordt beschreven: de situatie wat betreft verdovende middelen (het gebruikte middel, het geproduceerde middel, de handel), de repressieve maatregelen ter bestrijding van het drugprobleem (statistieken over de hoeveelheid in beslag genomen drugs en het aantal personen dat wegens drugdelicten gevangen genomen wordt) en de sociaal-therapeutische maatregelen ter bestrijding van het drugprobleem (behandelings- en genezingsmethoden voor verslaafden en preventieve maatregelen).

59

Mark, G.Y. *Racial, economic and political factors in the development of America's first drug laws.*

Issues in criminology, 10e jrg., nr. 1, voorjaar 1975, blz. 49-72 (U.S.A.).

In het begin van de vorige eeuw raakten bepaalde Amerikanen geïnteresseerd in de handel in verdovende middelen. In de internationale en de nationale politiek werd later gemanipuleerd ten gunste van deze enkelingen. Ook de anti-opium beweging valt hieronder. De auteur beschrijft hoe groepen mensen, in dit geval Amerikaanse Chinezen, slachtoffers worden van deze bewegingen, in het bijzonder bij een economische achteruitgang. Hij toont aan dat het beleid ten aanzien van de bestrijding van het kwaad van drug-verslaving bepaald wordt door andere dan morele overwegingen. De schrijver komt tot de conclusie dat er, om het land van een verslaving aan verdovende middelen af te helpen, een analyse gemaakt moet worden van de politieke, economische en rassistische krachten die de voortdurende handel in verdovende middelen laten bestaan.

Met literatuuropgave.

60

Goos, C.J.M. *Het Britse systeem. Aspecten van legale heroïneverstrekking.*

Maandblad voor de geestelijke volksgezondheid, 30e jrg., nr. 11, november 1975, blz. 558-571 (N.).

De schrijver geeft enkele indrukken weer, die hij heeft opgedaan tijdens een studieconferentie in Londen over 'Heroin, crime and justice in England', gehouden van 19 mei tot 2 juni 1975. Hij besteedt vooral aandacht aan enige elementaire momenten uit de geschiedenis van het drugprobleem in de Verenigde Staten en in Engeland. Verder behandelt hij de relatie heroïneverslaving-misdaad en de methadonprogramma's, die tot voor kort als zeer geschikt beschouwd werden.

Boekwerken

Over de adressen der bibliotheken waarbij de genoemde publikaties ter inzage kunnen worden gevraagd, kunnen inlichtingen worden ingewonnen bij het Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum, Laan Copes van Cattenburch 62, 's-Gravenhage, tel. 614311, toestel 437.

Adaptation, The, of the study of law to modern society; proceedings of the third European conference of law faculties. Strasbourg, Council of Europe, 1974.

Adriani, P.J.A. *Wetenschap in de jeugdbescherming;* medewerkers van jeugdbeschermingsinstellingen over sociaal-wetenschappelijke publikaties en onderzoeken; ervaringen, verwachtingen, wensen: interimverslag; met medew. van A.M. Fokkens en C.J. Kleijbergen. Utrecht, Afdeling sociale pedagogiek, 1975.

Berlins, M., en G. Wansell. *Caught in the act;* children, society and the law. Harmondsworth, Penguin books, 1974.

Calliess, R.P. *Der Begriff der Gewalt im Systemzusammenhang der Straftatbestände.* Tübingen, Mohr (Siebeck), 1974.
Recht und Staat, 430/431.

Carlsson, G. *The audiences of deterrence;* paper for the research conference, June 2-4, 1975.
Z.pl., z.uitg.
Gestencild.

Charles, R. en P. van Drooghenbroek. *Suspension, sursis et probation;* extrait du Répertoire pratique du droit belge, complément, tome IV.
Bruxelles, Bruylant, 1974.

Countryman, V. *The judicial record of justice William O. Douglas.*
Cambridge, Mass., Harvard university, 1974.

Criminal injuries compensation board; tenth report; accounts for the year ended 31st March, 1974.
London, HMSO, 1974.

Droit de l'enfance et de la famille. Textes législatifs et réglementaires; jurisprudence et doctrine.
Vaucresson, Centre de formation et de recherche de l'éducation surveillée, 1972.

Dunkelfeldforschung in Göttingen 1973/1974; von W. Ahlborn, H.J. Eger, U. Jany et al; unter mitarb. von H. Gallus und G. Steinhilper. Wiesbaden, Bundeskriminalamt, 1975.

Earle, H.H. *Police-community relations;* crisis in our time; with a forew, by P.J. Pitchess; 2nd ed.
Springfield, Ill., Thomas, 1974.

Federal guidelines for drug abuse prevention materials.
Washington, Special action office for drug abuse prevention, 1974.

Hofer, H. von. *Dutch prison population;* a preliminary report.
Stockholm, University of Stockholm, 1975.

Hunter, M. *A report by justice; false witness, the problem of perjury.* London, Stevens, 1973.

Huysse, I. *75 miljard, om wat te doen?; de justitie begrotingen van 1966 tot 1975.* Leuven, Centrum voor interdisciplinaire studie van de strafrechtsbedeling, 1975.

Importance, *The, of narcotics in relation to criminality*; 11th conference of directors of criminological research institutes; Strasbourg, 25-28 november 1974. Strasbourg, Council of Europe. 1975.

Knapp, W. *Der Verteidiger – ein Organ der Rechtspflege?* Köln usw., Heymann, 1974. Schriftenreihe Annales universitatis saraviensis; Rechts- und wirtschaftswissenschaftliche Abteilung, 73.

Kritische Kriminologie; Beiträge zu einer Standortbestimmung; hrsg. von dem Arbeitskreis junger Kriminologen; unter mitarb. von F. Sack, H. Haferkamp, K.F. Schumann et al. München, Juventa, 1974.

Kruyt, C.S. *Sociale spanningen in een maatschappij van overloed; zelfmoord als indicator.* 's-Gravenhage, Ministerie van volkshuisvesting en ruimtelijke ordening, 1974.

Kühlhorn, K. *Non-institutional treatment; a preliminary evaluation of the Sundsvall experiment.* Stockholm, National council for crime prevention, 1975.

Langbein, J.H. *Prosecuting crime in the Renaissance: England, Germany, France.* Cambridge, Mass., Harvard university press, 1974. Studies in legal history.

Ludwig, B. en G. Ludwig. *Schwierige Kinder; kindliche Fehlentwicklung bis zur Jugendkriminalität.* Stuttgart, Klett, 1974.

Morris, N. *The future of imprisonment.* Chicago etc., University press. 1974. Studies in crime and justice.

Newman, O. *Architectural design for crime prevention.* New York, Institute of planning and housing, New York university, 1973. U.S. Department of justice, law enforcement assistance administration, national institute of law enforcement and criminal justice.

Psychology, *The, of gambling*; ed. by J. Halliday and P. Fuller. London, Lane, 1974.

Repetto, Th.A. *Residential crime.* Cambridge, Mass., Ballinger, 1974.

Schneider, H.J. *Jugendkriminalität im Sozialprozess.* Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1974. VR Kleine Vandenhoeck-Reihe, 1390.

Schneider, H.J. *Viktimologie; Wissenschaft vom Verbrechenopfer.* Tübingen, Mohr (Siebeck), 1975.

Schouten, J., S. Hirsch en H. Blankenstein. *Laat je niet kennen; over residentiële behandeling van adolescenten.* Deventer, van Lochem Slaterus, 1974. Sociale bibliotheek.

Sloan, I.J. *Youth and the law; rights, privileges and obligations*; 2nd ed. New York, Oceana, 1974. Legal almanac series, 46.

Tinklenberg, J.R. en Ch.F. Darley. *Psychological and cognitive effects of cannabis.* London, Third international cannabis conference, 1974.

Winter-de Bree, A. *De vrouw en artikel 30 Wegenverkeerswet.* Amsterdam, 1975.